

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилянська, 14

6/2013

Редакційна рада

- В. Овчаренко** — Голова Конституційного Суду України, доктор наук з державного управління (голова Редакційної ради)
- Ю. Баулін** — заступник Голови Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Бондар** — суддя Конституційного Суду Російської Федерації, доктор юридичних наук, професор
- В. Бринцев** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України у відставці
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- А. Стрижак** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- С. Шевчук** — професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянки Присяжнюк Людмили Михайлівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України, статей 1, 12 Закону України «Про оплату праці» 6

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Дзьоби Юрія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України 12

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 19

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системному зв'язку з частиною шостою статті 70, статтею 91 цього закону 28

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Карлаша Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 16 Цивільного кодексу України, частини першої статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України, абзаців першого, другого, третього, четвертого пункту 3 статті 6, абзацу першого пункту 3 статті 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» 31

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кузнецової Альбіни

Леонідівни щодо офіційного тлумачення положень частин першої, третьої, четвертої статті 559 Цивільного кодексу України 34

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Картозії Лаліти Шалвівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 99, частини другої статті 171 Кодексу адміністративного судочинства України . . 37

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системному зв'язку з його положеннями частини п'ятої статті 71, пункту 4 частини першої статті 91 та положень частини восьмої статті 70 цього закону у системному зв'язку з його положеннями пункту 11 частини першої статті 91 40

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Сороки Віктора Сидоровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України 43

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Погорєлової Ольги Михайлівни щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 87 Закону України «Про пенсійне забезпечення» 46

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Дудіна Сергія Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень статті 30 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» 49

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Макарова Олексія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 358, частини другої статті 364 Цивільного кодексу України в системному зв'язку з положеннями статті 21, частини першої статті 24, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України 52

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Данилової-Вознюк Ольги Олексіївни щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини четвертої статті 328 Цивільного процесуального кодексу України . . . 55

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компанії «Vuldi (UK) Limited» щодо офіційного тлумачення положення підпункту 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» 58

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду (*продовження*) 61

Маркуш М. Конституційні цінності як основоположні засади в кримінальному процесі України 73

Тупицький О. До питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України 86

Вдовіченко С. Доктрина відновлення дії попередньої редакції норм законів у діяльності Конституційного Суду України 93

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Серпень–вересень 2013 року 102

АКТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди річниці підтвердження всеукраїнським референдумом Акта проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року» 103

Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня працівників суду» 103

Розпорядження Голови Верховної Ради України 104

Вітаємо ювілярів 105

Підсумки конкурсу на кращу наукову статтю 110

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянки
Присяжнюк Людмили Михайлівни щодо офіційного тлумачення положень
частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України, статей 1,
12 Закону України «Про оплату праці»

м. К и ї в

Справа № 1-13/2013

15 жовтня 2013 року

№ 8-рп/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянки Присяжнюк Людмили Михайлівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс), статей 1, 12 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., № 17, ст. 121) зі змінами (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянки Присяжнюк Л. М.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України вказаних положень Кодексу та Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції науковців Державної установи Науково-дослідного інституту соціально-трудових відносин Міністерства соціальної політики України, Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянка Присяжнюк Л. М. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 233 Кодексу, статей 1, 12 Закону стосовно того, чи охоплює поняття «належна працівнику заробітна плата» усі виплати, на які працівник має право, зокрема й за час простою, що мав місце не з вини працівника, та чи обмежується строком позовної давності звернення до суду з позовом про стягнення такої заробітної плати залежно від її нарахування роботодавцем.

Автор клопотання, посилаючись на долучені до конституційного звернення рішення судів України, стверджує, що суди, постановляючи судові рішення у справах про стягнення належної йому заробітної плати, по-різному інтерпретують положення частини другої статті 233 Кодексу стосовно належної до виплати працівникові заробітної плати, внаслідок чого неоднаково застосовують положення закону щодо строків позовної давності. Вказане, на думку Присяжнюк Л. М., призвело до порушення її права на своєчасне одержання заробітної плати, що суперечить частинам першій, сьомій статті 43 Конституції України, а застосування строків позовної давності до вимог про оплату вимушеного простою, що відбувся не з вини працівника, позбавило її права на справедливий суд.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Основний Закон України, проголосивши Україну соціальною, правовою державою, визначив зміст і спрямованість діяльності держави, зокрема її обов'язок щодо утвердження, забезпечення і гарантування прав і свобод людини (статті 1, 3). Складовою цього обов'язку є забезпечення державою соціальної спрямованості економіки, створення умов та гарантування можливостей для громадян заробляти собі на життя працюю і своєчасно одержувати винагороду за працю (частина четверта статті 13, частини перша, друга, сьома статті 43 Конституції України). Конституційний Суд України в Рішенні від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 зазначив, що право заробляти собі на життя є невід'ємним від права на саме життя, оскільки останнє є реальним лише тоді, коли матеріально

забезпечене (абзац другий підпункту 6.1.1 підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини).

Згідно зі статтею 1 Конвенції Міжнародної організації праці «Про захист заробітної плати» № 95, ратифікованої Україною 30 червня 1961 року, термін «заробітна плата» означає, незалежно від назви й методу обчислення, будь-яку винагороду або заробіток, які можуть бути обчислені в грошах, і встановлені угодою або національним законодавством, що їх роботодавець повинен заплатити працівникові за працю, яку виконано чи має бути виконано, або за послуги, котрі надано чи має бути надано. Цьому визначенню відповідає поняття заробітної плати, передбачене у частині першій статті 94 Кодексу і частині першій статті 1 Закону, як винагороди, обчисленої, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган (роботодавець) виплачує працівникові за виконанням ним роботи.

Аналізуючи положення трудового законодавства в контексті конституційного звернення, Конституційний Суд України виходить з того, що поняття «заробітна плата» і «оплата праці», які використано у законах, що регулюють трудові правовідносини, є рівнозначними в аспекті наявності у сторін, які перебувають у трудових відносинах, прав і обов'язків щодо оплати праці, умов їх реалізації та наслідків, що мають настати у разі невиконання цих обов'язків.

Регулювання оплати праці працівників незалежно від форм власності підприємства, організації, установи здійснюється шляхом встановлення розміру мінімальної заробітної плати та інших державних норм і гарантій. Відповідно до частини третьої статті 94 Кодексу питання державного і договірної регулювання оплати праці, прав працівників на оплату праці та їх захисту визначається Кодексом, Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Наведений зміст поняття заробітної плати узгоджується з одним із принципів здійснення трудових правовідносин — відплатність праці, який дістав відображення у пункті 4 частини I Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року, ратифікованої Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V, за яким усі працівники мають право на справедливую винагороду, яка забезпечить достатній життєвий рівень. Крім обов'язку оплатити результати праці робітника, існують також інші зобов'язання роботодавця матеріального змісту. Ці зобов'язання стосуються тих витрат, які переважно спрямовані на охорону праці чи здоров'я робітника (службовця) або на забезпечення мінімально належного рівня його життя, у тому числі й у разі простою — зупинення роботи, що було викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідвратною силою або іншими обставинами (форс-мажор) тощо. Такі зобов'язання відповідають мінімальним державним гарантіям, установленним статтею 12 Закону, зокрема щодо оплати часу простою, який мав місце не з вини працівника.

Зазначене дає підстави для висновку, що обсяг заробітної плати найманого працівника становлять винагорода за виконану роботу, про що йдеться у статті 94 Кодексу і статті 1 Закону, та гарантовані державою виплати, передбачені у статті 12 Закону.

Праву працівника на належну заробітну плату кореспондує обов'язок роботодавця нарахувати йому вказані виплати, гарантовані державою, і виплатити їх.

При цьому право працівника не залежить від нарахування йому відповідних грошових виплат. Тому незалежно від того, чи було здійснене роботодавцем нарахування таких виплат, працівник, у разі порушення законодавства про оплату праці, має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати.

Таким чином, під заробітною платою, що належить працівникові, або, за визначенням, використаним у частині другій статті 233 Кодексу, належною працівнику заробітною платою необхідно розуміти усі виплати, на отримання яких працівник має право згідно з умовами трудового договору і відповідно до державних гарантій, встановлених законодавством для осіб, які перебувають у трудових правовідносинах з роботодавцем, незалежно від того, чи було здійснене нарахування таких виплат.

2.2. Відповідно до частини сьомої статті 43, частини першої статті 55 Конституції України право на своєчасне одержання винагороди за працю працівник може захистити в суді. Конституційний Суд України в Рішенні від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004 зазначив, що забезпечення прав і свобод потребує законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини). У статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI, статтях 1, 3, 15 Цивільного процесуального кодексу України передбачено порядок здійснення судочинства стосовно справедливого розв'язання, зокрема, трудових спорів.

Реалізація права на судовий захист невід'ємно пов'язана зі строками, в межах яких позивач може звернутися до суду за захистом свого порушеного права. Основним нормативним актом, що регулює строки звернення до суду про вирішення спорів у порядку цивільного судочинства, є Цивільний кодекс України (далі — ЦК України), який установлює інститут позовної давності і містить положення щодо часових меж, упродовж яких особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого права або інтересу.

Норми ЦК України визначають загальну позовну давність тривалістю у три роки (стаття 257), а також спеціальну позовну давність (стаття 258), яка може бути скороченою або більш тривалою за загальну позовну давність. Крім того, частина перша статті 268 ЦК України містить перелік позовних вимог, на які позовна давність взагалі не поширюється, а в частині другій цієї статті зазначено, що законом можуть бути встановлені додатково інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

У частині першій статті 233 Кодексу передбачено скорочені строки позовної давності для звернення працівника до суду: один місяць — у справах про звільнення; три місяці — щодо вирішення інших трудових спорів. Однак відповідно до частини другої статті 233 Кодексу «у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком».

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що у разі порушення роботодавцем законодавства про оплату праці не обмежується будь-яким строком звернення працівника до суду з позовом про стягнення заробітної плати, що

йому належить, тобто усіх виплат, на які працівник має право згідно з умовами трудового договору і відповідно до державних гарантій, встановлених законодавством, незалежно від того, чи було здійснене роботодавцем нарахування таких виплат.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України у системному зв'язку з положеннями статей 1, 12 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР зі змінами необхідно розуміти так, що у разі порушення роботодавцем законодавства про оплату праці не обмежується будь-яким строком звернення працівника до суду з позовом про стягнення заробітної плати, яка йому належить, тобто усіх виплат, на які працівник має право згідно з умовами трудового договору і відповідно до державних гарантій, встановлених законодавством, зокрема й за час простою, який мав місце не з вини працівника, незалежно від того, чи було здійснене роботодавцем нарахування таких виплат.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated October, 15, 2013 No. 8-rp/2013 in the case upon the constitutional appeal of citizen Liudmyla Mykhailivna Prysiashniuk on the official interpretation of the provisions of Article 233.2 of the Labour Code of Ukraine, Articles 1 and 12 of the Law of Ukraine on Remuneration of Labour

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the Constitution of Ukraine, which proclaimed Ukraine to be a social and law-based state, defined the content and direction of the state activities, including its obligation to establish, maintain and guarantee human rights (Articles 1, 3). The component of this responsibility is ensuring by the state of social orientation of the economy, creation of conditions and ensuring opportunities for citizens to earn their living by work and promptly receive remuneration (Articles 13.4, 43.1, 43.2, and 43.7 of the Constitution of Ukraine). The Constitutional Court of Ukraine in its Decision dated January 29, 2008 No. 2-rp/2008 noted that the right to earn a living is inseparable from the right to life, since the latter is real only when it is materially provided (paragraph 2 of item 6.1.1 of the motivation part).

Regulation of labour remuneration regardless of forms of ownership of the enterprise, organisation, institution is carried out by setting the minimum salary and other public norms and guarantees.

In addition to the obligation to pay employees for the results of their work, there are other financial obligations of the employer. These obligations concern those costs that are primarily aimed at occupational safety or health of an employee or at ensuring minimal adequate level of his/her life, including in the case of downtime — stop of work caused by a lack of organisational or technical conditions necessary to perform work, unavoidable force or other circumstances (force majeure) and others. These commitments meet the minimum state guarantees set forth in Article 12 of the Law of Ukraine on Remuneration of Labour dated March 24, 1995 No 108/95-VR as amended (hereinafter referred to as «the Law»), including the remuneration for idle time, which occurred through no fault of an employee.

The above gives grounds to conclude that the amount of salary of an employee is remuneration for the work done, as referred to in Article 94 of the Labour Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») and Article 1 of the Law, and guaranteed public payments provided for in Article 12 of the Law.

The right of an employee to adequate salary corresponds with the obligation of the employer to run specified payments guaranteed by the State, and to pay them. This right of an employee does not depend on the calculations of specified cash payments. Therefore, regardless of whether the employer has charged such payments, in case of violation of the legislation on labour remuneration, the employee may appeal to court for the recovery of salary to be paid to him/her.

Pursuant to Articles 43.7, 55.1 of the Constitution of Ukraine an employee may defend the right to timely payment for work in court.

Implementation of the right to judicial protection is closely related to the period within which an applicant may apply to court for the protection of his/her violated right.

According to Article 233.2 of the Code «in case of violation of the legislation on labour remuneration an employee may apply to court for the recovery of salary to be paid to him/her without any limitation of time period».

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Article 233.2 of the Labour Code of Ukraine in the system connection with the provisions of Articles 1, 12 of the Law of Ukraine on Remuneration of Labour dated March 24, 1995 No 108/95-VR as amended shall be understood as reading that if in case an employer violates the labour legislation, there is no limitation of a time period for an employee to appeal to court for the recovery of salary, which he/she owns, i.e. all remunerations to which an employee is entitled under the terms of the employment contract and in accordance with state guarantees established by law, including for the downtime, which occurred through no fault of an employee, regardless of whether such remunerations were calculated by an employer.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина Дзьоби Юрія
Володимировича щодо офіційного тлумачення положення
частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України

м. К и ї в

Справа № 1-18/2013

15 жовтня 2013 року

№ 9-рп/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Дзьоби Ю. В. щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Дзьоби Ю. В.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положення частини другої статті 233 Кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М. П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Голови Верховної Ради України, Міністерства соціальної політики України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ, науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Федерації роботодавців України, Федерації професійних спілок України, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Дзьоба Ю. В. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини другої статті 233 Кодексу в аспекті того, чи поширюється необмежений строк звернення працівника до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати на вимоги про стягнення не нарахованих роботодавцем сум індексації заробітної плати та компенсації працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати.

Згідно з частиною другою статті 233 Кодексу у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком.

На обґрунтування неоднозначного застосування вказаного положення Кодексу Дзьоба Ю. В. долучив до конституційного звернення рішення судів загальної юрисдикції.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи порушене у конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. Україна як соціальна, демократична, правова держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, що включає, зокрема, можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується; гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, а також право на належні умови праці, своєчасне одержання винагороди (стаття 1, частини перша, друга, четверта, сьома статті 43 Конституції України).

Як зазначив Конституційний Суд України, право на працю є природною потребою людини своїми фізичними і розумовими здібностями забезпечувати своє життя. Це право передбачає як можливість самостійно займатися трудовою діяльністю, так і можливість працювати за трудовим договором чи контрактом (абзац третій підпункту 6.1.1 підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008).

Відповідно до Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55). Правосуддя в Україні здійснюється на засадах верховенства права з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

2.2. Конституційне право громадянина на працю реалізується, зокрема, шляхом укладання трудового договору.

Положенням частини першої статті 21 Кодексу встановлено, що трудовий договір — це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін, та виплачувати працівникові заробітну плату.

Відповідно до частини першої статті 94 Кодексу заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. У частині першій статті 1 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР (далі — Закон), який є спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює правовідносини у сфері оплати праці, міститься аналогічне визначення поняття «заробітна плата».

Конституційний Суд України в Рішенні від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004 вказав, що забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

У преамбулі Закону наголошено, що він визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірної регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати.

Конституційний Суд України виходить з того, що винагорода за виконану працівником роботу є джерелом його існування та має забезпечувати для нього достатній, гідний життєвий рівень. Це визначає обов'язок держави створювати належні умови для реалізації громадянами права на працю, оптимізації балансу інтересів сторін трудових відносин, зокрема, шляхом державного регулювання оплати праці.

Одним із заходів державного регулювання оплати праці є встановлення мінімальної заробітної плати, розмір якої відповідно до статті 9 Закону визначається з урахуванням потреб працівників та їх сімей, вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму працездатної людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, а також загального рівня середньої заробітної плати, продуктивності праці та рівня зайнятості.

Крім того, держава передбачає заходи, спрямовані на забезпечення реальної заробітної плати, тобто грошової винагороди за виконану роботу як еквівалента вартості споживчих товарів і послуг. Згідно з положеннями частини шостої стат-

ті 95 Кодексу, статей 33, 34 Закону такими заходами є індексація заробітної плати та компенсація працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати.

Відповідно до статті 33 Закону в період між переглядом розміру мінімальної заробітної плати індивідуальна заробітна плата підлягає індексації згідно з чинним законодавством. Індексація грошових доходів населення — це встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодовувати подорожчання споживчих товарів і послуг. Підприємства, установи та організації підвищують розміри оплати праці працівникам у зв'язку з індексацією за рахунок власних коштів (стаття 1, частина перша статті 5 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» від 3 липня 1991 року № 1282–XII зі змінами).

Положенням статті 34 Закону передбачено компенсацію працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку із порушенням строків її виплати, що провадиться відповідно до індексу зростання цін на споживчі товари і тарифів на послуги у порядку, встановленому чинним законодавством. Згідно зі статтями 1, 2 Закону України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» від 19 жовтня 2000 року № 2050–III підприємства, установи і організації всіх форм власності та господарювання здійснюють компенсацію громадянам втрати частини доходів у випадку порушення встановлених строків їх виплати, у тому числі з вини власника або уповноваженого ним органу (особи), а саме у разі затримки на один і більше календарних місяців виплати нарахованих громадянам грошових доходів: пенсії, соціальних виплат, стипендії, заробітної плати (грошового забезпечення) тощо.

На підставі аналізу наведених положень законодавства Конституційний Суд України дійшов висновку, що кошти, які підлягають нарахуванню в порядку індексації заробітної плати та компенсації працівникам частини заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати, мають компенсаторний характер. Як складові належної працівникові заробітної плати ці кошти спрямовані на забезпечення реальної заробітної плати з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності заробітної плати у зв'язку з інфляційними процесами та зростанням споживчих цін на товари та послуги.

2.3. Відповідно до частини першої статті 3, частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України кожна особа має право в порядку, встановленому цим кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, у тому числі тих, що виникли із трудових відносин. Працівники мають право, зокрема, на звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством (частина друга статті 2 Кодексу).

На думку Конституційного Суду України, спір щодо стягнення не виплачених власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою сум індексації заробітної плати та компенсації втрати части-

ни заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати є трудовим спором, пов'язаним з недотриманням законодавства про оплату праці.

Як зазначив Конституційний Суд України, строки звернення працівника до суду за вирішенням трудового спору як складова механізму реалізації права на судовий захист є однією з гарантій забезпечення прав і свобод учасників трудових правовідносин (абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012).

Згідно з частиною другою статті 233 Кодексу у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком.

Конституційний Суд України виходить з того, що при розгляді в позовному провадженні трудового спору про стягнення належної працівникові заробітної плати положення частини другої статті 233 Кодексу підлягає застосуванню у випадках пред'явлення вимог про стягнення будь-яких виплат, що входять до структури заробітної плати, і застосування цих положень не пов'язане з фактом нарахування чи ненарахування роботодавцем спірних виплат.

Отже, на підставі системного аналізу наведених положень чинного законодавства Конституційний Суд України дійшов висновку, що працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення сум індексації заробітної плати та компенсації втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати як складових належної працівнику заробітної плати без обмеження будь-яким строком незалежно від того, чи були такі суми нараховані роботодавцем. Це право працівника відповідає засадам справедливості, добросовісності, розумності як складовим конституційного принципу верховенства права та не порушує балансу прав і законних інтересів працівників і роботодавців.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України слід розуміти так, що у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення сум індексації заробітної плати та компенсації втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати як складових належної працівнику заробітної плати без обмеження будь-яким строком незалежно від того, чи були такі суми нараховані роботодавцем.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated October 15, 2013 № 9-rp/2013 in the case upon the constitutional appeal of citizen Yuriy Volodymyrovych Dzioba concerning the official interpretation of the provision of Article 233.2 of the Labour Code of Ukraine*

The Constitutional Court of Ukraine assumes that Ukraine as a social, democratic, law-based state creates conditions for full execution of the right to work by citizens that includes, in particular possibility to earn for living by work which an individual chooses freely or which he/she freely agrees to; guarantees equal possibilities in choosing a profession and type of employment and also the right for appropriate working conditions and timely payment (Articles 1, 43.1, 43.2, 43.4, 43.7 of the Constitution of Ukraine).

Compensation for work performed by an employee is the source of his/her existence and must secure a sufficient living level for him/her. It determines the duty of the state to create appropriate conditions for implementation of the right for work by citizens, optimisation of the balance of interests of the parties of labour relationships, in particular through state regulation of payment for labour.

One of the means of state regulation of payment for labour is establishment of minimum wages, the rate of which, according to Article 9 of the Law of Ukraine «On Remuneration of Labour» dated March 24, 1995 № 108/95-VR (hereinafter referred to as «the Law»), is determined with account of needs of employees and their families, cost value set of foodstuff, minimum set of non-food stuff and minimum set of services sufficient for ensuring normal functioning of an able-bodied person, his/her health preservation, and which are necessary to satisfy basic social and cultural needs of an individual as well as general level of average salary, labour efficiency and level of employment.

Besides, the state envisages measures aimed at securing real salary, i.e. pecuniary reward for the work done as an equivalent of costs of consumer goods and services. According to the provisions of Article 95.6 of Labour Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»), Articles 33, 34 of the Law, such measures are salary indexation and compensation to the employees for a loss of part of incomes due to violation of terms of payment.

According to Article 33 of the Law, in the period between the revision of a minimum salary, an individual salary is subject to indexation pursuant to the current legislation.

Indexation of cash income of the population is the mechanism of increase of cash income of population established by laws and other normative-legal acts of Ukraine that gives a possibility for partial or full indemnity of consumer goods and services rise. Enterprises, institutions and organisations raise salary rates to employees in view of indexing at their own expense (Articles 1, 5.1 of Law of Ukraine «On Indexation of Population Monetary Incomes» of July 3, 1991 № 1282-XII as amended).

The provision of Article 34 of the Law stipulates compensation of the partial loss of salary to employees related to the violation of terms of payment that is exercised according to the index of price increase of consumer goods and tariffs on services in order established by the effective legislation. According to Articles 1, 2 of the Law of Ukraine «On Compensation to Citizens for Loss of Part of Incomes due to Violation of Terms of Payment» of October 19, 2000 № 2050-III, enterprises, institutions and

organisations of all forms of ownership and management make compensation to citizens for loss of part of incomes due to violation of terms of payment, including through the fault of owner or a body (person) authorised by him, namely in case of delay in payment of accrued incomes of citizens: pensions, social benefits, stipends, salary (cash security) etc. for one or more calendar months.

On the basis of analysis of the given legislative provisions, the Constitutional Court of Ukraine concluded that costs that are subject to calculation in order of indexing of salary and compensation to employees of a part of salary due to violation of terms of payment, have a compensatory character. As the components of salary due to be paid to an employee, these costs are aimed at ensuring real salary with the purpose to maintain sufficient living standard of citizens and purchasing power in connection with inflationary processes and increase in consumer prices for goods and services.

According to Article 233.2 of the Code in case of violation of legislation on remuneration of labour an employee shall have the right to apply to court with a claim on recovery of wages to be paid to him/her with no restriction of a term.

The Constitutional Court of Ukraine assumes that when considering a labour dispute on recovery of salary to be paid to an employee the provision of Article 233.2 of the Code should be applicable in cases of claims on recovery of any payments that are a part of salary structure, and application of these provisions shall not be connected with the fact of charging or non-charging of the disputed payments by an employer.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Article 233.2 of the Labour Code of Ukraine should be understood as reading that in case of violation of legislation on labour payments an employee should have the right to apply to court with a claim on wage indexation recovery and compensation for a loss of a part of incomes due to violation of terms of payment as components of appropriate wages to an employee with no restriction of a term, regardless of the fact whether such sums were accrued by an employer.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

м. К и ї в
19 листопада 2013 року
№ 10-рп/2013

Справа № 1-1/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) з наступними змінами (далі — Закон № 2453).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону № 2453.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством юстиції України, Вищою радою юстиції, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищим господарським судом України, Вищим адміністративним судом України, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України, Державною судовою адміністрацією України, комітетами Верховної Ради України з питань правової політики, з питань соціальної політики та праці, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням вирішити питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону № 2453.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

Згідно з частиною першою статті 126 Конституції України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Відповідно до Конституції України діяльність суддів гарантується, зокрема, особливим порядком їх обрання або призначення, звільнення з посади; обмеженням прав суддів на виконання іншої оплачуваної роботи, крім викладацької, наукової та творчої; фінансуванням функціонування судів та діяльності суддів виключно за рахунок коштів Державного бюджету України (стаття 126, частина друга статті 127, стаття 128, стаття 130). Отже, Основний Закон України не допускає обмеження чи скасування встановлених конституційних гарантій діяльності суддів.

3. На думку суб'єкта права на конституційне подання, оспорювані положення Закону № 2453 обмежили гарантії незалежності суддів, встановлені Законом України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862–XII з наступними змінами (далі — Закон № 2862), що не відповідає частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 24, частинам першій, другій, сьомій статті 126, частині першій статті 130 Конституції України.

3.1. Твердження про неконституційність статей 103, 109 Закону № 2453, якими регулюються питання звільнення судді з посади, Верховний Суд України обґрунтовує тим, що в них не передбачено права суддів на відставку за станом

здоров'я, що перешкоджає продовженню виконання обов'язків, яке їм належало згідно з частиною першою статті 43 Закону № 2862.

Відповідно до частини п'ятої статті 126 Конституції України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі: закінчення строку, на який його обрано чи призначено; досягнення суддею шістдесяти п'яти років; неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення суддею вимог щодо несумісності; порушення суддею присяги; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; припинення його громадянства; визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Таким чином, в Основному Законі України закріплено вичерпний перелік підстав для звільнення судді з посади, що унеможливорює законодавче розширення чи звуження цього переліку. Відповідно до повноважень, передбачених пунктом 3 частини першої статті 85, пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України, Верховна Рада України має право визначати в законах України порядок, умови та наслідки звільнення судді з посади.

Аналіз розділу VIII Конституції України та Закону № 2453 дає Конституційному Суду України підстави для висновку, що відставка судді є особливою формою звільнення його з посади за власним бажанням та обумовлена наявністю в особи відповідного стажу роботи на посаді судді. Наслідком відставки є, зокрема, припинення суддею своїх повноважень з одночасним збереженням за ним звання судді і гарантій недоторканності, а також набуттям прав на виплату вихідної допомоги та отримання пенсії або щомісячного довічного грошового утримання.

Звільнення судді з посади за станом здоров'я відбувається через погіршення стану його здоров'я, що не дає йому змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати свої повноваження. Звільнення на такій підставі відбувається у разі, коли суддя не набув права на відставку. Судді, звільнені з посади внаслідок неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я та на підставі подання заяви про відставку, мають неоднаковий правовий статус та різні умови соціального забезпечення.

На думку Конституційного Суду України, розмежовуючи у статтях 103, 109 Закону № 2453 підстави для звільнення судді з посади через неможливість здійснювати повноваження за станом здоров'я та за його заявою про відставку, парламент дотримав вимоги пунктів 3, 9 частини п'ятої статті 126 Основного Закону України.

Отже, підстав для визнання статей 103, 109 Закону № 2453 такими, що не відповідають Конституції України, немає.

3.2. Згідно зі статтею 136 Закону № 2453 судді, який вийшов у відставку, виплачується вихідна допомога у розмірі 10 місячних заробітних плат за останньою посадою (частина перша); у разі якщо суддя, відставка якого була припинена у зв'язку з повторним обранням на посаду, знову подасть заяву про відставку, виплата вихідної допомоги не здійснюється (частина друга).

У первинній редакції частини першої вказаної статті, яка була визначена автором клопотання як предмет оскарження, передбачалося: «Судді, який вийшов у

відставку, виплачується вихідна неоподатковувана допомога у розмірі 10 місячних заробітних плат за останньою посадою».

Положення частини першої статті 136 Закону № 2453 існує у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 2 грудня 2010 року № 2756–VI, яким із первинної редакції частини першої статті 136 Закону № 2453 було виключено слово «неоподатковувана».

Конституційний Суд України, розглянувши ці зміни, дійшов висновку, що в цілому положення статті 136 Закону № 2453 в аспекті питань, порушених у конституційному поданні, не змінилися.

Неконституційність зазначених положень Верховний Суд України обґрунтовує тим, що ними зменшено розмір вихідної допомоги судді у разі виходу його у відставку, передбачений частиною третьою статті 43 Закону № 2862.

Конституційний Суд України вважає, що за своєю правовою природою вихідна допомога є разовою формою матеріальної винагороди при виході судді у відставку. Вона виплачується з метою забезпечення йому належних соціально-побутових умов, а також для стимулювання осіб, які перебувають на посаді судді, до довгострокового виконання ними професійних обов'язків. Вихідна допомога не належить до таких конституційних гарантій незалежності суддів, як суддівська винагорода чи довічне грошове утримання, оскільки не є основним джерелом матеріального забезпечення суддів, не має постійного характеру та не покриває соціальних ризиків, пов'язаних, зокрема, із хворобою, інвалідністю, старістю. У зв'язку з цим парламент повноважний встановлювати вихідну допомогу та визначати її розмір. Кошти, які отримують судді як вихідну допомогу, є одним із видів їхнього доходу, а тому законодавець може розглядати їх як об'єкт оподаткування, що узгоджується з вимогами частини першої статті 67 Основного Закону України.

Отже, підстав для визнання неконституційними положень статті 136 Закону № 2453 немає.

3.3. Неконституційність положень статті 137 Закону № 2453 Верховний Суд України обґрунтовує тим, що ними не передбачено права осіб, які перебувають на посаді судді, та членів їхніх сімей на медичне обслуговування, оскільки оспорювана стаття міститься в розділі X «Статус судді у відставці», а тому стосується лише суддів у відставці та членів їхніх сімей.

У Законі № 2453 закріплено, що суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі; за суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігаються звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку (частина перша статті 51, частина п'ята статті 109).

Аналіз зазначених положень у взаємозв'язку з приписами статті 137 Закону № 2453 дає Конституційному Суду України підстави для висновку, що законодавець не звужував її дії виключно щодо суддів у відставці та членів їхніх сімей, оскільки термін «суддя», використаний в положеннях цієї статті, стосується осіб, які перебувають на посаді судді, та суддів у відставці.

Таким чином, підстав для визнання статті 137 Закону № 2453 неконституційною немає.

3.4. Згідно з абзацом четвертим пункту 3 розділу XIII «Перехідні положення» Закону № 2453 судді Верховного Суду України, переведені до вищих спеціалізованих судів чи інших судів загальної юрисдикції, прирівнюються за статусом, у тому числі за рівнем грошового, соціально-побутового забезпечення, до суддів Верховного Суду України.

У разі якщо суддя на день набрання чинності Законом № 2453 займав адміністративну посаду, яка не передбачена цим законом, за ним зберігаються умови матеріального, соціально-побутового та медичного обслуговування за адміністративною посадою, що ліквідована, до закінчення строку, на який його було призначено (абзац четвертий пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону № 2453).

Неконституційність названих положень Верховний Суд України вбачає в тому, що в них встановлено привілеї для окремої категорії суддів, внаслідок чого порушено єдиний статус судді.

Відповідно до частини другої статті 51 Закону № 2453 судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Конституційний Суд України вважає, що збереження за суддями, які через законодавче встановлення меншої кількості суддів у Верховному Суді України були переведені до складу інших судів загальної юрисдикції, а також за суддями, які обіймали адміністративні посади, що ліквідовані, належного їм відповідно до займаних посад рівня матеріального, медичного та соціально-побутового забезпечення не ставить їх у привілейоване становище порівняно з іншими суддями, оскільки в такий спосіб парламент забезпечив можливість реалізації ними гарантій, установлених Законом № 2862.

У зв'язку з наведеним немає підстав для визнання неконституційними положень абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону № 2453.

4. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71).

Згідно з пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України конституційне провадження у справі підлягає припиненню, якщо в процесі пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

На думку Верховного Суду України, положення статей 131, 132, 135, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення» Закону № 2453 не відповідають

Конституції України. Однак, проаналізувавши конституційне подання, Конституційний Суд України дійшов висновку, що автор клопотання не навів правового обґрунтування неконституційності зазначених положень Закону № 2453, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині відповідно до пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України». За таких обставин конституційне провадження у справі в цій частині підлягає припиненню згідно з пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення статей 103, 109, 136, 137, абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 131, 132, 135, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated November 19, 2013 No. 10-rp/2013 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine regarding conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Articles 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, item 2.1 of Chapter XII «Final Provisions», paragraph 4 of item 3, paragraph 4 of item 5 of Chapter XIII «Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges»

The subject of the right to constitutional petition considers that the disputed provisions of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» (hereinafter referred to as «the Law No. 2453») restricted guarantees of independence

of judges established by the Law of Ukraine «On Status of Judges» (hereinafter referred to as «the Law No. 2862») which does not conform to Articles 22.3, 24.1, 24.2, 126.1, 126.2, 126.7, 130.1 of the Constitution of Ukraine.

The Supreme Court of Ukraine supports its statement concerning unconstitutionality of Articles 103, 109 of the Law No. 2453 which regulate dismissal of a judge from office with the fact that they do not envisage the right of a judge to resign for health reasons which prevents execution of one's duties which they enjoyed according to Article 43.1 of the Law No. 2862.

As the Constitutional Court of Ukraine mentioned, the Fundamental Law of Ukraine (Article 126.5) stipulates the exhaustive list of reasons for dismissal of a judge from office which makes impossible the legislative enlargement or narrowing of this list. According to the authorities provided by Articles 85.1.3, 92.1.14 of the Constitution of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine has a right to establish order, conditions and consequences of dismissal of a judge from office in laws of Ukraine.

Analysis of Chapter VIII of the Constitution of Ukraine and the Law No. 2453 gives grounds for the Constitutional Court of Ukraine to conclude that resignation of a judge is a special form of dismissal from office of his/her own free will and conditioned by relevant record of service in the office of judge. The consequence of resignation is, in particular, termination of authorities of a judge with simultaneous preservation of a title of judge and guarantees of immunity, as well as a right to severance allowance and pension or monthly lifetime allowance.

Dismissal of a judge from office for health reasons takes place as a result of health deterioration which makes impossible for him/her to perform duties during a long period of time or permanently. Dismissal on this ground takes place in case a judge does not have a right to resign. The judges dismissed from office as a result of failure to perform their duties for health reasons and those dismissed from office on the ground of statement of resignation have unequal legal status and different conditions of social provision.

The Constitutional Court of Ukraine deems that by differentiating the grounds for dismissal of a judge from office as a result of failure to perform duties for health reasons and based on a statement of resignation in Articles 103, 109 of the Law No. 2453 the Parliament has abided by the requirements of Articles 126.5.3, 126.5.9 of the Fundamental Law of Ukraine. Thus, there is no grounds to recognise Articles 103, 109 of the Law No. 2453 as non-conforming to the Constitution of Ukraine.

The Supreme Court of Ukraine supports unconstitutionality of the provisions of Article 136 of the Law No. 2453 with the fact that they reduce (comparing to Article 43.3 of the Law No. 2862) the scale of severance allowance of a judge in case of resignation.

The Constitutional Court of Ukraine deems that by its legal nature the severance allowance is a one-time form of material assistance when a judge resigns. It is due to be paid in order to provide him/her appropriate social and living conditions as well as to stimulate persons who hold office of judge to long-term performance of their professional duties. Severance allowance does not belong to such constitutional guarantees of independence of judges as judicial reward or monthly lifetime allowance, since it is not a main source of material provision of judges, does not have a permanent character and does not cover social risks related particularly to illness, physical disability, age. In this regard the Parliament is authorised to establish severance

allowance and define its scale. Financial means which judges receive as severance allowance is one of a kind of their income, thus the legislator can consider it as an object of taxation which conforms to the requirements of Article 67.1 of the Fundamental Law of Ukraine.

Thus, there is no reason to recognise the provisions of Article 136 of Law No. 2453 as non-conforming to the Constitution of Ukraine.

The Supreme Court of Ukraine supports unconstitutionality of the provisions of Article 137 of Law No. 2453 with the fact they do not envisage the right of persons holding office of a judge and members of their families to medical service since the disputed Article is in Chapter X «Status of former judges», therefore it relates to former judges and members of their families only.

The Constitutional Court of Ukraine analysed the provisions of Articles 51.1, 109.5 in connection with Article 137 of the Law No. 2453 and came to a conclusion that the legislator did not narrow its effect to former judges and members of their families only since the term «judge» which is used in the provisions of the disputed article relates to persons who hold office of judge and former judges.

Therefore, there is no reason to recognise Article 137 of the Law No. 2453 as unconstitutional.

The Supreme Court of Ukraine considers the following provisions to be unconstitutional because they provide privileges for certain categories of judges which leads to violation of a single status of a judge.

According to paragraph 4 of item 3 of Chapter XIII «Transitional provisions» of Law No. 2453 judges of the Supreme Court of Ukraine transferred to high specialised courts or other courts of general jurisdiction shall be treated in their status, in particular by the level of social and living provision, to judges of the Supreme Court of Ukraine. In case a judge holds an administrative office which is not envisaged by this law, he/she keeps conditions of material, social and living and medical service according to the administrative position which was abolished till the end of the term which he/she was appointed to (paragraph four of item 5 of Chapter XIII «Transitional provisions» of the Law No. 2453).

In this regard the Constitutional Court of Ukraine mentioned that preservation of appropriate level of material, medical and social and living provision by judges who as a result of legislative limitation of a number of judges in the Supreme Court of Ukraine were transferred to other courts of general jurisdiction does not create a privileged status for them comparing to other judges since in such a manner the Parliament ensured them a possibility of realisation of guarantees established by the Law No. 2862.

Therefore, there is no reason to deem paragraph 4 of item 3, paragraph 4 of item 5 of Chapter XIII «Transitional Provisions» of the Law No. 2453 as unconstitutional.

The Constitutional Court of Ukraine analysed the constitutional petition with regard to unconstitutionality of the provisions of Articles 131, 132, 135, item 2.1 of Chapter XII «Final Provisions» of the Law No. 2453 and came to a conclusion that the subject of petition had not provided legal substantiation of unconstitutionality of the mentioned provisions of the Law No. 2453 which was a reason to refuse to initiate constitutional proceedings in the case in this part according to Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine».

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as conforming to the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Articles 103, 109, 136, 137, paragraph 4 of item 3, paragraph 4 of item 5 of Chapter XIII «Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI as amended.

As for the other part of a claim the constitutional proceedings in the case are terminated.

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системному зв'язку з частиною шостою статті 70, статтею 91 цього закону

м. Київ
10 липня 2013 року
№ 33-у/2013

Справа № 2-34/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи А. А. щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) з наступними змінами у системному зв'язку з частиною шостою статті 70, статтею 91 цього закону.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Субота А. А. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлума-

чення положення частини другої статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами (далі — Закон) у системному зв'язку з частиною шостою статті 70, статтею 91 цього закону щодо того, чи має право Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі — ВККС України) проводити перевірку, виявлення, встановлення, оцінку особистих і моральних якостей кандидата на посаду судді вперше поза межами кваліфікаційного іспиту, а також протягом трьох років з дати затвердження результатів цього іспиту.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаного положення Закону автор клопотання обґрунтовує неоднозначним його застосуванням Вищим адміністративним судом України, долучивши до конституційного звернення копії судових рішень.

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що особисті й моральні якості кандидата на посаду судді можуть бути виявлені в ході проведення спеціальної перевірки та під час кваліфікаційного іспиту. Встановлення їх на інших стадіях призначення на посаду судді, на його думку, унеможливорює реалізацію права рівного доступу до державної служби, гарантованого частиною другою статті 38 Конституції України, та порушує встановлений частинами першою, другою статті 24 Основного Закону України принцип рівності громадян.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 27 червня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42).

У період підготовки справи до розгляду Конституційний Суд України за конституційним зверненням Суботи А. А. прийняв Рішення від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013, у якому зазначив, що аналіз частини другої статті 70 Закону в системному зв'язку зі статтями 66, 68, 71, 91 цього закону дає підстави для висновку, що закон пов'язує виявлення особистих і моральних якостей кандидатів з проведенням добору та їх призначенням на посаду судді вперше. Конституційний Суд України дійшов висновку, що ці повноваження ВККС України не обмежені строками чи стадіями проходження кандидатом процедури добору і призначення на посаду судді, тобто ВККС України повноважна виявляти особисті й моральні якості кандидата протягом строку перебування кандидата в резерві на заміщення вакантних посад суддів, у тому числі й під час вирішення питання про рекомен-

дацію кандидата — переможця конкурсу — на зайняття посади судді (абзаци перший, другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

У пункті 1 резолютивної частини цього ж рішення наголошено, що під час проведення добору кандидатів на посаду судді до них висуваються вимоги, передбачені частиною третьою статті 127 Конституції України, частинами першою, другою статті 64 Закону, іншими його положеннями, зокрема статтею 70, щодо виявлення особистих і моральних якостей кандидатів на посаду судді, оцінка яких ВКС України може бути підставою для відмови у наданні рекомендації про призначення кандидатів на посаду судді.

Таким чином, Конституційний Суд України вже дав офіційне тлумачення положення частини другої статті 70 Закону у системному зв'язку з його статтею 91 щодо того, чи має право ВКС України проводити оцінку особистих і моральних якостей кандидата на посаду судді поза межами кваліфікаційного іспиту, тож поставлене у конституційному зверненні питання у повному обсязі вирішено.

Тому з огляду на наявність вказаного рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення тих самих положень Закону, що і у конституційному зверненні громадянина Суботи А. А. від 25 квітня 2013 року, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у зв'язку з непідвідомчістю Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами у системному зв'язку з частиною шостою статті 70, статтею 91 цього закону на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Карлаша Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 16

Цивільного кодексу України, частини першої статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України, абзаців першого, другого, третього, четвертого пункту 3 статті 6, абзацу першого пункту 3 статті 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»

м. К и ї в
4 вересня 2013 року
№ 35-у/2013

Справа № 2-35/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Карлаша Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 16 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), частини першої статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України), абзаців першого, другого, третього, четвертого пункту 3 статті 6, абзацу першого пункту 3 статті 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 7, ст. 36) зі змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Карлаш Ю. І. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень:

— частини першої статті 16 ЦК України, частини першої статті 6 КАС України стосовно того, чи має право особа на захист у суді своїх майнових прав на отримання свідоцтва України на знак для товарів і послуг у випадку відмови у державній реєстрації знака для всіх зазначених у заявці товарів і послуг чи їх частини;

— абзаців першого, другого, третього, четвертого пункту 3 статті 6 Закону в аспекті питання, чи зобов'язана Державна служба інтелектуальної власності України застосовувати як підставу для відмови у реєстрації знака для товарів і послуг те, що до цієї служби раніше звернулася особа і на її ім'я зареєстровано знак чи заявлено про його реєстрацію в Україні або зверталася особа, знаки якої охороняються на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна, або особи, яким належать відомі в Україні фірмові найменування та які одержали право на них до дати подання до цієї установи заявки щодо таких самих чи споріднених з ними товарів і послуг;

— абзацу першого пункту 3 статті 10 Закону стосовно того, чи є ці положення диспозитивними, тобто чи дають вони закладу експертизи, Державній службі інтелектуальної власності України, право утриматися від створення висновку, від його затвердження і прийняття рішення у вигляді відмови в реєстрації знака, враховуючи, зокрема, що особа, чия заявка на реєстрацію знака для товарів і послуг розглядається до прийняття Державною службою інтелектуальної власності України рішення про відмову в реєстрації знака, звернулася до суду для дострокового припинення дії свідоцтва, реєстрації на території України торговельної марки, протиставленої згідно з положеннями абзаців першого, другого, третього пункту 3 статті 6 Закону.

Необхідність в офіційній інтерпретації вказаних положень Карлаш Ю. І. обґрунтовує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням судами загальної юрисдикції: в одних випадках суди сприяють захисту прав та інтересів особи, яка подала заявку на реєстрацію знака для товарів і послуг, а в інших — не здійснюють такого захисту, що призводить до порушення прав заявника на реєстрацію знака.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 28 серпня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

З доданих до конституційного звернення матеріалів вбачається, що фактів неоднозначного застосування положень абзаців першого, другого, третього, четвертого пункту 3 статті 6 Закону, щодо офіційного тлумачення яких звернувся Карлаш Ю. І., у них не наведено. Лише в одному з рішень судів (ухвала Вищого адміністративного суду України від 11 жовтня 2012 року) застосовувалися положення Закону, щодо яких порушено клопотання про офіційне тлумачення.

Крім того, Карлаш Ю. І., по суті, хоче отримати консультацію щодо застосування положень частини першої статті 16 ЦК України, частини першої статті 6 КАС України, абзацу першого пункту 3 статті 10 Закону. Однак, як зазначив Конституційний Суд України в Ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, надання консультацій чи роз'яснень з приводу правозастосування не належить до його повноважень.

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Карлаша Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 16 Цивільного кодексу України, частини першої статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України, абзаців першого, другого, третього, четвертого пункту 3 статті 6, абзацу першого пункту 3 статті 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689–XII зі змінами на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим законом, та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кузнецової Альбіни Леонідівни щодо офіційного тлумачення положень частин першої, третьої, четвертої статті 559 Цивільного кодексу України

м. К и ї в
10 вересня 2013 року
№ 36-у/2013

Справа № 2-39/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кузнецової Альбіни Леонідівни щодо офіційного тлумачення положень частин першої, третьої, четвертої статті 559 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Кузнецова А. Л. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин першої, третьої, четвертої статті 559 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс) в аспекті таких питань:

— чи слід розуміти, що під термінами «порука», «поручитель», зазначених в частинах першій, третій, четвертій статті 559 Кодексу, мається на увазі не лише фінансова порука (поручитель), а й майнова (майновий поручитель);

— чи слід розуміти, що підстави для припинення поруки, зазначені в частинах першій, третій, четвертій статті 559 Кодексу, поширюються і для майнової поруки при взаємовідносинах кредитора з іпотекодавцем, якщо останній є майновим поручителем;

— чи застосовуються положення частин першої, третьої, четвертої статті 559 Кодексу до правовідносин, що виникли між кредитором та іпотекодавцем, якщо останній є майновим поручителем.

Автор клопотання стверджує, що неоднозначне застосування судами України у своїх рішеннях вказаних положень Кодексу при розгляді справ про припинення договорів іпотеки та поруки може призвести до порушення його конституційних прав і свобод.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку із прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 3 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно зі статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

До повноважень Конституційного Суду України згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні мають бути зазначені ті положення Конституції України або законів України, які потребують тлумачення, а також наведено обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 частини другої статті 42).

Зі змісту питань, наведених у конституційному зверненні, вбачається, що в них автор клопотання просить Конституційний Суд України надати консультації щодо правильного застосування правових норм судами загальної юрисдикції у його справі, що не можна ототожнювати з офіційним тлумаченням волі законодавця, матеріалізованої у нормі права.

Конституційний Суд України в Ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010 зазначив, що «офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України».

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кузнецової Альбіни Леонідівни щодо офіційного тлумачення положень частин першої, третьої, четвертої статті 559 Цивільного кодексу України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Картозії Лаліти Шалвівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 99, частини другої статті 171 Кодексу адміністративного судочинства України

м. К и ї в
18 вересня 2013 року
№ 37-у/2013

Справа № 2-38/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Картозії Лаліти Шалвівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 99, частини другої статті 171 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Картозія Л. Ш. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 99, частини другої статті 171 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс) в аспекті питання: коли

виникає право на оскарження нормативно-правового акта і починається перебіг строку звернення до суду — з дня офіційного оприлюднення такого акта чи з моменту його застосування до особи, яка є суб'єктом правовідносин.

Автор клопотання стверджує, що вказані положення Кодексу неоднозначно застосовуються в судовій практиці під час розгляду справ, пов'язаних з оскарженням нормативно-правових актів, і це має наслідком порушення його права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, закріпленого в частині другій статті 55 Основного Закону України. До конституційного звернення долучено рішення судів, у тому числі копії ухвал Вищого адміністративного суду України від 27 листопада 2012 року (справа № К/9991/51519/12), від 16 січня 2013 року (справа № К/9991/73070/12), які, на думку Картозії Л. Ш., підтверджують неоднозначне застосування названих положень Кодексу.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 2 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42) та факти неоднозначного застосування положень законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 19 травня 2010 року № 34-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього судових рішень не підтверджує неоднозначного застосування судами України положень частини другої статті 99 та частини другої статті 171 Кодексу. Відмінність у цих судових актах пояснюється не різним застосуванням одних і тих же правових норм, а наявністю неоднакових юридично значимих обставин у справах. Так, у справі № К/9991/73070/12 за позовом Картозії Л. Ш. Вищий адміністративний суд України ухвалою від 16 січня 2013 року залишив без змін ухвали судів першої та апеляційної інстанцій, якими позовну заяву залишено без розгляду у зв'язку з необґрунтованістю клопотання про поновлення строку для звернення до суду з адміністративним позовом. У справі № К/9991/51519/12 цей же суд ухвалою від 27 листопада 2012 року скасував рішення попередніх судових інстанцій про відмову позивачу в поновленні строку для звернення до суду з адміністративним позовом, а справу направив до суду першої інстанції для продовження розгляду, оскільки судами не було встановлено, коли саме у позивача виникло право на оскарження нормативно-правового акта.

Таким чином, суб'єкт права на конституційне звернення не дотримав вимог пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Картозії Лаліти Шалвівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 99, частини другої статті 171 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системному зв'язку з його положеннями частини п'ятої статті 71, пункту 4 частини першої статті 91 та положень частини восьмої статті 70 цього закону у системному зв'язку з його положеннями пункту 11 частини першої статті 91

м. Київ
19 вересня 2013 року
№ 38-у/2013

Справа № 2-40/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича — доповідача,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) (далі — Закон) у системному зв'язку з його положеннями частини п'ятої статті 71, пункту 4 частини першої статті 91 та положень частини восьмої статті 70 Закону у системному зв'язку з його положеннями пункту 11 частини першої статті 91.

Заслухавши суддю-доповідача Стецюка П. Б. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Субота А. А. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 66 Закону у системному зв'язку з положеннями частини п'ятої статті 71, пункту 4 частини першої статті 91 Закону в аспекті питання, чи є внесення рекомендації Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі — Комісія) щодо призначення кандидата на посаду судді правом чи обов'язком зазначеного органу. Якщо це є правом, то в якому разі Комісія може прийняти рішення про відкладення розгляду питання або про відмову щодо внесення рекомендації. Автор клопотання також просить дати офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 70 Закону у системному зв'язку з положеннями пункту 11 частини першої статті 91 Закону в аспекті питання, чи має право Комісія виключити кандидата з резерву на заміщення вакантних посад суддів до закінчення трирічного строку дійсності результатів кваліфікаційного іспиту. Якщо Комісія має таке право, то в якому разі можливе таке виключення.

Підставою для конституційного звернення Субота А. А. вважає наявність неоднозначного застосування положень пункту 10 частини першої статті 66, частини восьмої статті 70 Закону Вищим адміністративним судом України та Комісією при вирішенні спору про відмову у наданні йому рекомендації щодо призначення на посаду судді вперше, що призвело до порушення його конституційного права на «рівний доступ до державної служби (роботи на посаді судді)», передбаченого частиною другою статті 38 Конституції України.

До конституційного звернення долучено копії постанов Вищого адміністративного суду України від 7 лютого 2012 року (справа № п/9991/727/11), від 28 серпня 2012 року (справа № п/9991/417/12), від 6 вересня 2012 року (справа № п/991/863/12), від 30 серпня 2012 року (справа № п/9991/287/12), від 27 вересня 2012 року (справа № п/9991/937/12), роздруковану з Єдиного державного реєстру судових рішень копію постанови Вищого адміністративного суду України від 14 лютого 2013 року (справа № п/9991/1198/12), рішення Комісії від 14 листопада 2011 року № 4547/пп-11, від 6 березня 2012 року № 8/пп-121, від 3 липня 2012 року № 193/пп-12, від 18 жовтня 2012 року № 216/пп-12.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 4 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

До повноважень Конституційного Суду України згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або законів України, які потребують тлумачення, а також обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 статті 42).

Суб'єкт права на конституційне звернення, порушуючи питання про порядок надання Комісією рекомендацій щодо призначення на посаду судді вперше та процедуру виключення кандидатів із резерву на заміщення вакантних посад суддів вперше, фактично висловлює незгоду із окремими судовими рішеннями, які набрали законної сили, та намагається отримати консультацію з приводу особливостей застосування положень Закону, яким визначені повноваження Комісії загалом, та, зокрема, порядку реалізації окремих повноважень Комісії. Проте надання консультацій чи роз'яснень щодо застосування правових норм, у тому числі їх застосування судами загальної юрисдикції, не можна ототожнювати з офіційним тлумаченням законів України, і це не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010; від 10 вересня 2013 року № 36-у/2013).

Таким чином, наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 49, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у системному зв'язку з його положеннями частини п'ятої статті 71, пункту 4 частини першої статті 91 та положень частини восьмої статті 70 цього закону у системному зв'язку з його положеннями пункту 11 частини першої статті 91 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Сороки Віктора Сидоровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України

м. К и ї в
19 вересня 2013 року
№ 39-у/2013

Справа № 2-41/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Сороки В. С. щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Сорока В. С. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс) щодо підстав допуску справи до розгляду Верховним Судом України.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує потребою визначити підстави для перегляду ухвали суду касаційної інстанції через неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права, що потягло за собою ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що положення пункту 1 частини першої статті 355 Кодексу неоднозначно застосовуються судами касаційної інстанції за однакових обставин. На підтвердження зазначеного Сорока В. С. долучив до конституційного звернення копії ухвал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, при прийнятті яких суд по-різному, на його думку, застосував одні й ті самі норми матеріального права: в його справі ухвалою цього суду відмовлено в її допуску до провадження Верховного Суду України, а в інших справах, в яких є посилання на рішення судів касаційної інстанції, питання про допуск вирішено позитивно.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку із прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 11 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до пункту 3 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України.

Сорока В. С. не дотримав цих вимог, оскільки не вказав, які саме положення пункту 1 частини першої статті 355 Кодексу, на його думку, потребують офіційного тлумачення. Конституційний Суд України неодноразово наголошував, що невизначеність предмета тлумачення унеможливорює офіційну інтерпретацію норми права.

Клопотання суб'єкта права на конституційне звернення визначити у рішенні Конституційного Суду України «конкретні підстави для допуску заяви особи про перегляд ухвали (рішення) суду касаційної інстанції» не може бути задоволено, тому що вирішення питання у такому аспекті не належить до повноважень Конституційного Суду України.

У конституційному зверненні Сорока В. С. фактично висловлює незгоду з рішеннями судів загальної юрисдикції, прийнятими в його справі, однак питання законності судових рішень виходить за межі повноважень Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Таким чином, невизначеність предмета тлумачення і невідомість порушених у конституційному зверненні питань є підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Сороки Віктора Сидоровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом, невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Погорелової Ольги Михайлівни щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 87 Закону України «Про пенсійне забезпечення»

м. К и ї в
24 вересня 2013 року
№ 40-у/2013

Справа № 2-42/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Погорелової Ольги Михайлівни щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 87 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 3, ст. 10) (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Погорелова Ольга Михайлівна звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини другої статті 87 Закону, відповідно до якого «суми пенсії, не одержані своєчасно з вини органу, що призначає або виплачує пенсію, виплачуються за минулий час без

обмеження будь-яким строком». Офіційне тлумачення вказаного положення суб'єкт права на конституційне звернення просить дати в аспекті питання, чи «стосується ця законодавча норма лише нарахованих, але не виплачених з вини страхувальника, і тому не отриманих застрахованою особою, належних сум, чи і не призначених, не нарахованих з вини страхувальника, і тому не отриманих застрахованою особою, належних сум».

Необхідність в офіційному тлумаченні положення частини другої статті 87 Закону автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, на його думку, застосуванням судами загальної юрисдикції України цього положення.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 12 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів дає підстави для висновку, що автор клопотання не визначив предмета тлумачення, оскільки питання, в аспекті якого Погорелова О. М. хоче отримати офіційне тлумачення положення частини другої статті 87 Закону, не відповідає змісту цього положення.

За правовою позицією, викладеною Конституційним Судом України в Ухвалі від 2 вересня 2009 року № 47-у/2009, невизначеність предмета тлумачення унеможливорює здійснення офіційної інтерпретації статей Конституції України та законів України.

Крім того, конституційне звернення не містить матеріалів, які б підтверджували наявність неоднозначного застосування судами України або іншими органами державної влади вказаного положення Закону.

Так, в одному з наданих автором клопотання рішень суд застосовував положення частини другої статті 87 Закону (постанова Вищого адміністративного суду України від 20 січня 2010 року у справі № К-37795/09). Натомість в іншому випадку суди загальної юрисдикції це положення не застосовували, оскільки у справі були прийняті лише ухвали процесуального характеру (ухвала Вищого адміністративного суду України від 7 березня 2013 року у справі Погорелової О. М.).

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим статтями 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2

статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Погорєлової Ольги Михайлівни щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 87 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788–XII на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Дудіна Сергія Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень статті 30 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»

м. К и ї в
26 вересня 2013 року
№ 41-у/2013

Справа № 2-44/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Головіна Анатолія Сергійовича — доповідача,
Гульятая Михайла Мирославовича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Дудіна Сергія Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень статті 30 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Дудін С. А. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 30 Закону, якою визначено коло членів сім'ї, які мають право на отримання пенсії в разі втрати годувальника,

в аспекті питання, чи включає в себе поняття «непрацездатний член сім'ї» дітей-учнів, студентів у віці від 18 до 23 років.

Необхідність в офіційній інтерпретації вказаних положень автор клопотання обґрунтовує, на його думку, неоднозначним їх застосуванням судами України, що призвело до порушення його конституційного права на достатній життєвий рівень.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 19 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України є різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 19 травня 2010 року № 34-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що суб'єкт права на конституційне звернення не навів фактів неоднозначного застосування положень статті 30 Закону.

Крім того, зі змісту конституційного звернення вбачається, що автор клопотання не визначив, у чому саме полягає порушення його конституційного права, а лише навів окремі положення мотивувальних частин рішень судів загальної юрисдикції, зокрема й за його позовними вимогами, які не підтверджують неоднозначне застосування вказаної норми. Автор клопотання також не конкретизував, щодо тлумачення яких саме положень статті 30 Закону, що містить вісім частин, він звернувся до Конституційного Суду України. За правовою позицією Конституційного Суду України невизначеність предмета тлумачення унеможливорює здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції та законів України (Ухвала від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013).

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Дудіна Сергія Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень статті 30 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII з наступними змінами згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Макарова Олексія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 358, частини другої статті 364 Цивільного кодексу України в системному зв'язку з положеннями статті 21, частини першої статті 24, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України

м. Київ

26 вересня 2013 року

№ 42-у/ 2013

Справа № 2-43/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Макарова Олексія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 358, частини другої статті 364 Цивільного кодексу України в системному зв'язку з положеннями статті 21, частини першої статті 24, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Макаров О. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини третьої статті 358, частини другої статті 364 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку

з положеннями статті 21, частини першої статті 24, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України в аспекті таких питань: чи є необхідною згода інших співвласників, які володіють і користуються спільною частковою власністю, на одержання одним із співвласників грошової компенсації за умови неможливості виділення йому частки в натурі і чи зобов'язані вони (співвласники) виплатити такому співвласнику цю компенсацію.

Необхідність в офіційному тлумаченні названих положень статей 358, 364 Кодексу суб'єкт права на конституційне звернення мотивує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням судами загальної юрисдикції і стверджує, що це призвело до порушення його прав, передбачених статтями 21, 24, 41 Основного Закону України.

Автор клопотання долучив до конституційного звернення копії судових актів, зокрема рішень Київського районного суду міста Сімферополя Автономної Республіки Крим від 28 лютого 2012 року у справі № 2/0109/564/2012 та від 6 листопада 2012 року у справі № 2/0109/3248/12, ухвал Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 12 квітня 2012 року у справі № 22-ц-0190/2796/12, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2012 року у справі № 6-19849св12, від 26 лютого 2013 року у справі № 6-2747св13, а також копію ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 березня 2008 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 16 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

За правовою позицією Конституційного Суду України під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 19 травня 2010 року № 34-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що суб'єкт права на конституційне звернення не навів фактів неоднозначного застосування зазначених положень Кодексу.

Ухвалами колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 березня 2008 року, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2012 року у справі № 6-19849св12 рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасовано, а справи направлено на новий розгляд до судів першої інстанції. Однак за правовою позицією Конституційного Суду України скасовані судові рішення не можуть бра-

тися до уваги при вирішенні питання про неоднозначність застосування судами положень Конституції України та законів України (Ухвала від 20 квітня 1999 року № 4-у/99).

Конституційний Суд України вважає, що постановлення касаційною інстанцією ухвал про скасування рішень судів попередніх інстанцій із передачею справи на новий судовий розгляд не означає остаточного вирішення спору у справі, бо інше фактично призводитиме до перевірки правильності і законності прийнятих рішень судів загальної юрисдикції у конкретній справі, що не належить до повноважень Конституційного Суду України. Тому ухвали суду касаційної інстанції про скасування рішень судів першої та апеляційної інстанцій із передачею справ на новий розгляд, на які посилається Макаров О. В., не можуть вважатися підтвердженням неоднакового застосування зазначених положень Кодексу.

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Макарова Олексія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 358, частини другої статті 364 Цивільного кодексу України в системному зв'язку з положеннями статті 21, частини першої статті 24, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Данилової-Вознюк Ольги Олексіївни щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини четвертої статті 328 Цивільного процесуального кодексу України

м. К и ї в
1 жовтня 2013 року
№ 43-у/2013

Справа № 2-45/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича — доповідача,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Данилової-Вознюк Ольги Олексіївни щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини четвертої статті 328 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Данилова-Вознюк О. О. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини четвертої статті 328 Кодексу, зокрема роз'яснити, чи є відмова у відкритті касаційного провадження у цивільній справі у випадках, якщо касаційна скарга є необґрунтованою і викладені в ній

доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи, обмеженням права особи на касаційне оскарження рішення суду.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Конституції України і Кодексу автор клопотання обґрунтовує тим, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 26 березня 2012 року відмовив йому у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою, чим порушив його конституційні права, визначені у частині першій статті 55, пунктах 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України, а саме: право на судовий захист, на рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, на касаційне оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

На підтвердження неоднозначного застосування положень Конституції України і Кодексу автор клопотання долучає до конституційного звернення постанови Вищого господарського суду України від 26 березня 2012 року у справі № 32/56, від 23 січня 2013 року у справі № 07/5026/796/2012.

Як вважає Данилова-Вознюк О. О., причиною неоднакового застосування судами України положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України є те, що Господарський процесуальний кодекс України, на відміну від Цивільного процесуального кодексу України, забезпечує касаційне оскарження рішення суду без звуження (обмеження) конституційного права на судовий захист.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 24 вересня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 1, 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. У конституційному зверненні фактично порушується питання щодо відповідності (конституційності) положень пункту 5 частини четвертої статті 328 Кодексу положенням пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України. Проте згідно зі статтею 150 Конституції України та статтею 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України розглядається за поданням Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Цей перелік є вичерпним. Отже, громадяни України не є суб'єктами права на таке подання.

2.2. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

За правовою позицією Конституційного Суду України під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Зі змісту конституційного звернення та долучених до нього матеріалів не вбачається неоднозначного застосування судами України положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини четвертої статті 328 Кодексу. Відмінність наданих автором клопотання судових рішень полягає в тому, що вони приймалися судами різних спеціалізацій і в них застосовувалися різні нормативно-правові акти: в одних випадках — Кодекс, в інших — Господарський процесуальний кодекс України. Аналогічну позицію Конституційний Суд України виклав в Ухвалі від 22 травня 2013 року № 21-у/2013.

Отже, відсутність у Данилової-Вознюк О. О. права на конституційне подання з питань конституційності законів України та невідповідність конституційного звернення вимогам пункту 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 1, 2 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 40, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Данилової-Вознюк Ольги Олексіївни щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини четвертої статті 328 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пунктів 1, 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання, невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компанії «Vuldi (UK) Limited» щодо офіційного тлумачення положення підпункту 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір»

м. Київ

3 жовтня 2013 року

№ 45-у/2013

Справа № 2-36/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича — доповідача,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компанії «Vuldi (UK) Limited» щодо офіційного тлумачення положення підпункту 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Компанія «Vuldi (UK) Limited» звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення підпункту 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону щодо визначення розміру ставок судового збору, а саме чи слід вказане положення Закону розуміти так, «що при поданні до господарського суду позовної заяви немайнового характеру ставки судового збору встановлюються за подання позовної заяви, а не за заявлення окремих позовних вимог;

у разі, якщо в поданій до господарського суду позовній заяві немайнового характеру об'єднано дві або більше вимог немайнового характеру, зв'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, то судовий збір справляється як за подання однієї позовної заяви немайнового характеру».

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, необхідність в офіційному тлумаченні вказаного положення Закону обґрунтована його неоднозначним застосуванням господарськими судами України. Так, в одному випадку суди вважали, що якщо в позовній заяві об'єднано дві або більше вимог немайнового характеру, пов'язаних між собою підставами виникнення або поданими доказами, судовий збір сплачується як за подання однієї заяви немайнового характеру, однак в інших випадках суди виходили з того, що судовий збір повинен сплачуватися окремо з кожної із зазначених вимог.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 29 серпня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Конституція України визначає вичерпний перелік питань, підвідомчих Конституційному Суду України, зокрема офіційне тлумачення Конституції України та законів України (статті 147, 150).

Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (Ухвала Конституційного Суду України від 5 жовтня 2010 року № 61-у/2010).

У підпункті 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону визначено, що за подання до господарського суду позовної заяви немайнового характеру ставка судового збору становить один розмір мінімальної заробітної плати. Конституційний Суд України вважає, що порушене у конституційному зверненні питання щодо сплати судового збору в разі подання позовної заяви, в якій об'єднано дві або більше вимог немайнового характеру, не врегульовано в законодавстві України.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що заповнення прогалін у законах має здійснювати Верховна Рада України, а не Конституційний Суд України шляхом офіційного тлумачення законів України або їх окремих положень (ухвали від 24 червня 2009 року № 34-у/2009, від 18 травня 2010 року № 33-у/2010).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компанії «Vuldi (UK) Limited» щодо офіційного тлумачення

положення підпункту 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI з наступними змінами на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду

В. Овчаренко

Голова Конституційного Суду України

У статті порушуються актуальні питання визначення поняття, суті, правової природи та юридичної сили феномену правових позицій органів конституційної юрисдикції, а також їх місця і ролі у системі законодавства. Особливу увагу автор приділяє дослідженню підстав та умов для можливого перегляду правових позицій Конституційного Суду України.

Ключові слова: герменевтика, джерела права, правовий досвід, конституційний контроль, правова позиція, прецедент, юридична психологія, феномен, феноменологія, форма права, конституційна юстиція.

(Продовження)

Дослідження феномену правових позицій Конституційного Суду України було б неповним без детального вивчення ще одного питання — можливості їх перегляду, уточнення або змінення.

Один із засновників феноменології права (від грец. *phainómenon* — те, що з'являється, і *lógos* — вчення) — напряду філософії права, що вивчає право як феномен і ґрунтується на положеннях філософського методу виявлення явищ-феноменів у дійсності, німецький філософ Е. Гуссерль вважав, що будь-який акт свідомості ґрунтується на попередніх актах, визначається ними, тобто перебуває у «живому» зв'язку з попереднім досвідом і передбачає (визначає) наступні акти свідомості. Інакше кажучи, свідомість будується на основі «живого» зв'язку минулого, сучасного і майбутнього. І кожне сприймання відбувається в часовому горизонті. Тому будь-яке суще дано, з одного боку, в «просторовому» світі (зумовлено позицією свідомості в бутті), з іншого — в часовому горизонті (у горизонті внутрішнього досвіду свідомості)¹.

Феноменологія Е. Гуссерля мала значний вплив на наукові погляди засновника юридичної герменевтики Г.-Г. Гадамера, оскільки саме феноменологія займається з'ясуванням змісту і значення феноменів, а це безпосередньо пов'язано з розумінням і тлумаченням. Водночас розуміння і тлумачення завжди спрямовані на пошук значення. Ці дві процедури мовби злиті, і в цьому пункті феноменологія і герменевтика перетинаються.

У теорії конституційного права ці наукові напрацювання знайшли своє застосування при розробці концепції «живої» конституції та концепції «динамічного» тлума-

¹ Підручники онлайн. Феноменологія / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/5165/45/>

чення. Згідно з останньою, як зазначається у юридичній літературі¹, прецеденти тлумачення права утворюються за певною схемою. Ця схема, як і будь-яка інша, прагне до вирішення внутрішніх конфліктів, досягнення якомога більшої когерентності (від лат. *cohaerens* — що знаходиться у зв'язку). Тому, з одного боку, орган конституційної юрисдикції намагається дотримуватися попередніх прецедентів тлумачення права, а з іншого — він не може та не повинен цього робити, якщо прецедент є помилковим, необґрунтованим або не відповідає сучасному розумінню.

Хоча таке трактування ролі й місця прецеденту в теорії та практиці конституційного правосуддя не можна визнати бездоганим, слід зазначити, що воно знаходить підтримку більшості знаних вчених-конституціоналістів.

Однак одним з його недоліків, на наш погляд, є те, що воно формувалося під впливом довільного зрівняння юридичної сили процесуальних ухвал та сформульованих у них правових позицій з правовими позиціями, викладеними у рішеннях/висновках Конституційного Суду України.

Зокрема, М. Тесленко стверджує, що правові позиції містяться також в ухва-лах Конституційного Суду України про відмову в прийнятті звернення і про припинення конституційного провадження, та поділяє такі ухвали на «позитивні» й «негативні». На її думку, зміст «негативної» ухвали передбачає відмову суб'єкту звернення на підставі статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон). «Позитивний» зміст ухвали Конституційного Суду України полягає в тому, що останній на підставі раніше сформульованих правових позицій в інтересах суб'єкта, що звернувся до нього, може давати висновки з аналогічної категорії питань, які усуватимуть можливі колізії².

На практиці це нерідко призводить до безпідставного протиставлення різних за юридичною силою актів Конституційного Суду України. Наприклад, П. Рабінович відносить до контроверсійних (лат. *controversia* — суперечка, зіткнення; від *contra* — проти і *vertere* — повертати, обертати) правові позиції Конституційного Суду України, сформульовані у Рішенні від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002 та Ухвалі від 14 березня 2002 року № 3-уп/2002, а також в Ухвалі від 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 та Рішенні від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008³. Я. Барташевська вважає, що у Рішенні від 17 вересня 2008 року № 18-рп/2008 Конституційний Суд України переглянув правову позицію, сформульовану в Ухвалі від 3 липня 2008 року № 26-у/2008⁴.

¹ Рабінович С. П. Конституційно-правовий статус людини : можливості удосконалення в Україні : моногр / П. М. Рабінович, О. З. Панкевич, С. П. Добрянський та ін. // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослідн. ін-ту держ. будівництва та місц. самоврядування Нац. акад. правов. наук України. — Вип. 24. — Л. : ЛОБФ «Медицина і право», 2012. — С. 58–72.

² Тесленко М. В. Юридична сила і значення правових позицій Конституційного Суду України / М. В. Тесленко // Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 4. — С. 41.

³ Рабінович П. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону / П. Рабінович, В. Гончаров // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 149–150.

⁴ Барташевська Я. Ю. Перегляд Конституційним Судом України власних рішень як засіб охорони Конституції та прав людини / Я. Ю. Барташевська // Цінності сучасного конституціоналізму. V Тодиківськй читання : зб. тез наук. доп. і повідом. Міжнар. наук. конф. (28–29 вересня 2012 року). — Х., 2012. — С. 159.

Однак не можна не враховувати об'єктивні обставини, які свідчать, що процесуальна ухвала та рішення/висновок Конституційного Суду України за своєю юридичною силою суттєво відрізняються.

Зокрема, рішення/висновок приймається на пленарному засіданні за умови, що його підтримала кваліфікована більшість конституційного складу Конституційного Суду України (не менше 10 суддів). Натомість процесуальні ухвали з питань відкриття конституційного провадження у справі приймаються на засіданні Конституційного Суду України простою більшістю суддів, які беруть у ньому участь. На відміну від пленарного засідання, що є повноважним за умови участі не менше 12 суддів, на засіданні питання, віднесені до їхніх повноважень, можуть вирішувати 11 суддів. Нескладно підрахувати, що текст процесуальної ухвали може бути прийнятим за умови його підтримки лише третиною конституційного складу Конституційного Суду України (до речі, саме так і було прийнято зазначену Ухвалу від 5 лютого 2008 року № 6-у/2008).

Відмінною характеристикою юридичної природи процедурних (процесуальних) актів (ухвал) є те, що вони, зазвичай, стосуються процесуальних питань і мають проміжний характер, тобто є результатом завершення певної стадії провадження. Ці акти, як правило, приймаються простою більшістю від присутніх на засіданні суддів Конституційного Суду України, і тому роз'яснення, поняття, доктрини або дефініції, що містяться в цих актах, не можуть відображати колективну думку органу конституційної юрисдикції, оскільки остання формується більшістю від його конституційного складу та виключно за зазначеними принципами юридичної психології.

Існує ще одна суттєва відмінність у юридичній силі ухвали та рішення/висновку Конституційного Суду України.

Як зазначалося, рішення/висновки Конституційного Суду є обов'язковими до виконання на всій території України, остаточними і не можуть бути оскаржені (стаття 150 Конституції України). Натомість процесуальна ухвала, зокрема про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційним поданням/зверненням, є остаточною лише щодо конкретної справи та виключно у контексті конкретного конституційного подання/звернення.

Річ у тім, що статтею 45 Закону визначено виключний перелік підстав для відмови у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України, а саме:

- 1) відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне подання, конституційне звернення;
- 2) невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом;
- 3) невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні.

Очевидно, що пункти 1, 2 цієї статті Закону можуть бути застосовані виключно до конкретного конституційного подання/звернення. Тобто у разі, якщо до Конституційного Суду України надійде інше конституційне подання/звернення з аналогічних питань (або подане відповідним суб'єктом, або у якому буде усунуто невідповідність вимогам Конституції України та Закону), останній може прийняти це подання до розгляду справи по суті. До речі, Ухвалою від 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 Конституційний Суд України відмовив у порушенні конституційного

провадження саме на підставі пункту 2 статті 45 Закону, тому мав повне право відкрити таке провадження за іншим конституційним поданням, у якому, на його думку, було усунуто невідповідність вимогам законодавства. Тобто у цьому та аналогічних випадках не може йтися про перегляд правової позиції органу конституційної юрисдикції.

Таким чином, на наш погляд, слід підтримати позицію А. Головіна, який, зокрема, зазначає, що не можна погодитися з досить поширеною в наукових колах думкою про те, що правові позиції Конституційного Суду України можуть бути сформульовані в будь-якому його акті, в тому числі у процесуальних ухвалях і навіть в окремій думці судді¹.

Дійсно, оскільки правові позиції Конституційного Суду України де-факто отожднюються з його офіційною думкою (сукупним продуктом окремих думок щодо правових питань, які відіграють роль групового правового світогляду), то такий статус можуть мати лише ті роз'яснення, догми, концепції, поняття чи дефініції, що схвалені встановленою законом більшістю від конституційного складу Конституційного Суду України.

Водночас викладене не означає, що орган конституційної юрисдикції повинен вперто дотримуватися правової позиції, навіть тієї, що отримала підтримку кваліфікованої більшості його складу. Як переконає досвід діяльності конституційних судів Європи та країн СНД, це далеко не так, і за певних умов перегляд правових позицій є не тільки можливим, а навіть необхідним. Тому, на наш погляд, слід детально розглянути такі умови в аспекті можливостей їх упровадження в діяльність Конституційного Суду України.

Конституція України та Закон не передбачають можливості перегляду чи зміни правової позиції. Та, як слушно зауважує П. Ткачук, у виняткових випадках заради врахування реалій життя при прийнятті нових рішень Конституційний Суд України повинен мати право відійти від своєї попередньої правової позиції. Крім того, Конституційний Суд України може розвивати і збагачувати у смисловому та змістовному відношеннях свої попередні правові позиції².

Його думку поділяє А. Верещагін, який зазначає, що «рішення Конституційного Суду володіють вищим ступенем нормативної сили, оскільки вони не можуть бути переглянуті ніким, включаючи сам Суд, крім деяких особливих випадків»³.

З цим, безумовно, слід погодитися виходячи, зокрема, й з концепції «живої» конституції, яка нині не тільки знайшла підтримку у більшості вітчизняних та зарубіжних конституціоналістів, а й застосовується Європейським судом з прав людини. Однак потрібно мати на увазі, що перегляд правової позиції не означає перегляду рішення, у якому її було сформульовано, тому слід відрізнити рішення конституційного суду від його правових позицій, які в певному сенсі співвідносяться як форма і зміст.

¹ Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні : моногр. / А. С. Головін. — К. : Логос, 2012. — С. 216.

² Ткачук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — К., 2006. — № 2. — С. 21.

³ Верещагин А. Н. Судебное правотворчество в России. Сравнительно-правовые аспекты / А. Н. Верещагин. — М. : Международные отношения, 2004. — С. 171.

Рішення й правові позиції, як наголошує М. Саліков, тісно пов'язані між собою (другі містяться в перших), але не збігаються як за обсягом, так і за правовими наслідками¹.

Серед учених-конституціоналістів немає одностайності щодо визначення «деяких особливих випадків», тобто питання про підстави можливого перегляду (скасування чи зміни) органом конституційної юрисдикції своїх актів або сформульованих у них правових позицій на сьогодні лишається дискусійним.

Деякі вітчизняні конституціоналісти, досліджуючи порушене питання, нерідко посилаються на статтю 68 Закону як на законодавчо визначену підставу для такого перегляду². На наш погляд, з цим важко погодитися, адже за цією статтею Закону Конституційний Суд України «відкриває нове провадження у справі при виявленні нових обставин по справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку в справі»³. Залишивши на совісті законодавця очевидну недосконалість цієї правової норми, якою не визначено ні підстав, ні порядку відкриття нового конституційного провадження, ні навіть суб'єктів звернення до Конституційного Суду України з цих питань, спробуємо проаналізувати її зміст.

Насамперед слід зауважити, що в зазначеній статті Закону йдеться не про перегляд чи скасування раніше ухваленого рішення чи сформульованих у ньому правових позицій, а про відкриття нового конституційного провадження за умови виявлення нових обставин. Це, на нашу думку, означає, що орган конституційної юрисдикції у таких випадках, по суті, започатковує процедуру розгляду іншої справи, у якій він може ухвалити відповідне рішення, але в жодному разі не переглянути або скасувати попереднє.

Можливі підстави для відкриття нового конституційного провадження у справі та зміни раніше сформульованої конституційно-правової позиції, як вважає О. Шостенко, слід поділити на такі, що мають виключно процесуальний характер, і такі, що мають матеріально-правовий характер. Автор вважає, що останні, зокрема, впливають зі зміни діючих законодавчих регуляторів, конституційно-правовий зміст яких і було відображено у такій правовій позиції, або з дивергенції (від лат. *diverto* — відхиляюсь) між правовими позиціями, сформульованими з одного й того самого питання послідовно національним органом конституційної юстиції та Європейським судом з прав людини⁴.

П. Ткачук також відносить до причин можливого перегляду правових позицій Конституційного Суду України втрату чинності або зміну положень Конституції чи законів України, на підставі яких приймалося рішення Конституційного Суду. Він наголошує, що «вироблена Конституційним Судом України правова позиція як

¹ Конституционный судебный процесс : учеб. для вузов / отв. ред. М. С. Саликов. — М. : Норма, 2003. — С. 176.

² Поліщук Т. С. Реформування конституційних засад судоустрою та судочинства в Україні / Т. С. Поліщук [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nauch.com.ua/pravo/38452/index.html>

³ Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

⁴ Шостенко О. І. Можливість перегляду Конституційним Судом України власних правових позицій / О. І. Шостенко // Форум права. — 2012. — № 2. — С. 800.

складова його рішення не може бути відмінена або скасована. Вона має діяти доти, поки будуть чинними норми Конституції та законів України, на яких вона базується»¹.

З цим також не можна погодитися повністю, адже, як свідчить практика Конституційного Суду України, дійсно, не можуть застосовуватися у подальшому окремі правові позиції, сформульовані, наприклад, у процесі дослідження положень Конституції України, що втратили чинність у зв'язку з визнанням неконституційним Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року², у тому числі й ті, що роз'яснювали:

- умови формування та повноваження коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України (Рішення від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008);

- питання розмежування повноважень Верховної Ради України та Президента України щодо призначення членів Кабінету Міністрів України та керівників вищих органів виконавчої влади (Рішення від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007) тощо.

Водночас слід звернути увагу, що ці правові позиції не були переглянуті або скасовані, вони просто втратили актуальність та мають лише історичне значення, або, як слушно зауважує В. Кряжков, «не можуть розглядатися як прецедент для вирішення аналогічних питань у майбутньому»³.

Натомість, як свідчать результати аналітичного дослідження⁴, значна кількість правових позицій Конституційного Суду України, сформульованих у рішеннях, ухвалених під час чинності Закону № 2222, не втратили своєї актуальності, оскільки хоча й були сформульовані у зв'язку з дослідженням конституційних положень, що нині є нечинними, однак концептуально відповідають основним конституційним засадам та принципам. До таких правових позицій, зокрема, належать ті, що визначають таке:

- при обчисленні строку повноважень Президента України та визначенні дати його чергових виборів повинні застосовуватися положення чинної Конституції України, а не норми законів або інших правових актів (Рішення від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009);

- призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України здійснюється Верховною Радою України лише за поданням Президента України (Рішення від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009);

- призначення виборів до органів місцевого самоврядування за наявності законних підстав має для Верховної Ради України обов'язковий характер, однак положення Конституції України не дають підстав парламенту відмінити вже при-

¹ Ткачук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — К., 2006. — № 2. — С. 21.

² Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, який набрав чинності з 1 січня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

³ Кряжков В. А. Конституционная юстиция в Российской Федерации : учеб. пособ. / В. А. Кряжков, Л. В. Лазарев. — М., 1998. — С. 249.

⁴ Інформаційно-аналітичне дослідження правових позицій Конституційного Суду України щодо окремих положень Конституції України від 28 червня 1996 року зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 76–113.

значені чергові або позачергові вибори до органів місцевого самоврядування (Рішення від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009);

— органи державної влади та їх посадові особи здійснюють свої повноваження на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (Рішення від 9 жовтня 2008 року № 22-рп/2008);

— Верховна Рада України не має права законом делегувати свої повноваження іншим органам державної влади, у тому числі Кабінету Міністрів України (Рішення від 27 травня 2009 року № 12-рп/2009) тощо.

Таким чином, можемо констатувати:

— внесення змін до положень правових актів або втрата чинності положеннями правових актів, що були предметом дослідження Конституційного Суду України, не є підставою для перегляду або скасування його актів та сформульованих у них правових позицій;

— правові позиції, сформульовані при розгляді справ, пов'язаних з дослідженням Конституційним Судом України правових актів, які у подальшому втратили чинність або були змінені за певних умов, не втрачають властивостей прецеденту та можуть застосовуватися як Конституційним Судом України, так і іншими органами державної влади у правозастосовній діяльності.

У цьому аспекті найбільш слушною, на наш погляд, є концепція, запропонована О. Шостенко, за якою підставою для перегляду правових позицій органу конституційної юрисдикції може бути «зміна домінуючого правового уявлення національної юридичної еліти з того чи іншого питання», тобто необхідність враховувати «фактор прогресивної зміни пануючих теоретично-правових уявлень юридичної еліти», що, наприклад, може відбуватися під впливом зміни внутрішніх форм права у різних його сферах¹. До переваг цієї концепції слід віднести насамперед те, що вона найбільш повно відображає поняття та зміст перегляду правової позиції як сукупності процесуальних дій, кінцевою метою яких є зміна групового правового світогляду органу конституційної юрисдикції щодо одних і тих самих питань за однакових правових обставин.

З цим погоджується П. Рабінович, який, посилаючись на практику Європейського суду з прав людини, наголошує, що орган конституційного судочинства у процесі своєї діяльності не може не вдаватися до своєрідного соціального пізнання чи то суспільних наслідків своїх рішень, чи то змін, які відбуваються у суспільстві². Тому, на його думку, перегляд органом конституційної юрисдикції власних правових позицій зумовлений такими чинниками.

1. Визнання помилок у такому пізнанні, що, як вважають деякі правознавці, є наслідком недосконалості положень статті 69 Закону, за якими рішення і висновки Конституційного Суду України є остаточними і не підлягають оскарженню, рівною мірою є обов'язковими до виконання.

Тим самим «презюмується неспроможність Конституційного Суду України припуститися помилки у прийнятті рішення чи дачі висновку. Така претензія актів

¹ Шостенко О. І. Можливість перегляду Конституційним Судом України власних правових позицій / О. І. Шостенко // Форум права. — 2012. — № 2. — С. 802.

² Рабінович П. Конституція України як «живий інструмент» (у світлі офіційного перетлумачення її положень) / П. Рабінович, В. Гончаров [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurinform.com/ua/analytical_information/?id=7623

органу конституційної юрисдикції на безпомилковість суперечить здоровому глузду»¹. Згаданий підхід, на їхню думку, чітко відображений у Федеральному конституційному законі Російської Федерації «Про Конституційний Суд Російської Федерації», який, проголошуючи остаточність акта органу конституційної юрисдикції для всіх інших органів державної влади і, зокрема, встановлюючи, що «юридична сила постанови Конституційного Суду Російської Федерації про визнання акта неконституційним не може бути подолана повторним прийняттям цього самого акта» (стаття 79), не зв'язує відповідною вимогою сам Конституційний Суд Російської Федерації — останній наділений правом перегляду власних рішень (стаття 73)².

Однак, по-перше, положення статті 69 Закону щодо остаточності та обов'язковості виконання актів Конституційного Суду України лише відтворює відповідну конституційну норму (стаття 150 Основного Закону України). По-друге, статтею 73 зазначеного закону Російської Федерації не визначаються мотиви можливого перегляду правової позиції Конституційного Суду. За цією правовою нормою «у разі, якщо більшість суддів, які беруть участь у засіданні палати, схиляється до необхідності прийняти рішення, яке не відповідає правовій позиції, вираженій в раніше прийнятих рішеннях Конституційного Суду Російської Федерації, справа передається на розгляд до пленарного засідання»³.

Підстави для такого рішення палати суддів викладені у Постанові Конституційного Суду Російської Федерації від 21 грудня 2005 року, за якою оскільки положення Конституції Російської Федерації виявляють свій регулятивний вплив у соціально-історичному контексті, що розвивається, правові позиції, сформульовані Конституційним Судом Російської Федерації у результаті інтерпретації, тлумачення тих чи інших положень Конституції, можуть уточнюватися або змінюватися з тим, щоб адекватно виявити зміст тих чи інших конституційних норм, їх букву і дух з урахуванням конкретних соціально-правових умов їх реалізації, включаючи зміни в системі правового регулювання⁴.

¹ Поліщук Т. С. Реформування конституційних засад судоустрою та судочинства в Україні / Т. С. Поліщук [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nauch.com.ua/pravo/38452/index.html>

² Поліщук Т. С. Реформування конституційних засад судоустрою та судочинства в Україні / Т. С. Поліщук [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nauch.com.ua/pravo/38452/index.html>

³ Федеральный конституционный закон Российской Федерации «О Конституционном Суде Российской Федерации» от 21 июля 1994 года № 1-ФКЗ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D0%BE%D1%82_21.07.1994_%E2%84%96_1-%D0%A4%D0%9A%D0%97

⁴ Постановление Конституционного Суда РФ по делу о проверке конституционности отдельных положений Федерального Закона «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» в связи с жалобами ряда граждан от 21 декабря 2005 года № 13-П [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://base.consultant.ru>

Таким чином, у зазначених актах взагалі не йдеться про таку підставу для перегляду правових позицій конституційного суду, як їх помилковість. І це, на нашу думку, правильно, оскільки поняття помилковості рішення органу конституційної юрисдикції є суто емпіричним. Його застосування для встановлення помилки як юридичного факту, на наш погляд, взагалі неможливе і тому не може бути предметом законодавчого врегулювання.

2. Адекватне відображення соціальних змін, зокрема:

— соціальна неефективність попередніх правових позицій (або виявлені практикою їх негативні наслідки);

— зміна соціального контексту, зокрема виникнення нових політичних реалій¹.

З цим визначенням, на наш погляд, слід погодитися з одним застереженням, а саме: зміна соціального контексту повинна бути обумовлена виникненням не тільки і не стільки політичних, як економічних реалій.

Наприклад, Конституційний Суд України за роки своєї діяльності ухвалив десятки рішень з питань соціального захисту громадян. Переважна більшість з них зумовила значний резонанс і схвалення у державі і суспільстві, оскільки сприяла відновленню справедливості, громадянської злагоди, соціальної спрямованості діяльності держави. Разом з тим деякі останні рішення не сприймаються окремими політиками та науковцями через те, що, на їхню думку, Конституційний Суд України переглянув свою правову позицію та відійшов від принципів захисту соціальних прав громадян, якими він керувався при розгляді попередніх справ з цих питань.

Зокрема, йдеться про Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, у якому орган конституційної юрисдикції сформулював правову позицію, за якою однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. В цьому аспекті положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов'язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України «регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України»².

¹ Рабінович П. Конституція України як «живий інструмент» (у світлі офіційного перетлумачення її положень) / П. Рабінович, В. Гончаров [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.yuricom.com/ua/analytical_information/?id=7623

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України

На думку деяких фахівців з конституційного права¹, визнання конституційним надання законом повноважень Кабінету Міністрів України на свій розсуд визначати розміри соціальних виплат матиме наслідком їх суттєве зменшення, що суперечить правовій позиції Конституційного Суду України, сформульованій у Рішенні від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002.

За цією правовою позицією (на яку, до речі, Конституційний Суд України неодноразово посилався і в інших актах) «оскільки для значної кількості громадян України пільги, компенсації і гарантії, право на які передбачене чинним законодавством, є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права на забезпечення життєвого рівня, який принаймні не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом, то звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за статтею 22 Конституції України не допускається»². На наш погляд, Конституційний Суд України у цьому випадку діяв виходячи з такого.

По-перше, останнім часом в юридичній науці, зокрема у конституційному праві, має місце зміна поширеного правового уявлення національної юридичної еліти з питань, пов'язаних із забезпеченням соціального захисту громадян, а саме: настійно формується позиція, що законодавець, встановлюючи тим чи іншим законом у межах своїх повноважень права громадян на соціальний захист, повинен виходити з наявності у державі бюджетних коштів, що передбачаються на соціальний захист.

Згідно з домінуючою у світі доктриною права людини поділяються на так звані права поколінь. Громадянські та політичні (класичні) права належать до прав першого покоління, соціально-економічні і культурно-духовні — до другого. Класичні права (першого покоління) визнаються абсолютними, природними і невідчужуваними, справді суб'єктивними правами, безумовно такими, що пов'язують державу і підлягають судовому захисту, а соціальні (другого покоління), як зазначає В. Варламова, у юридичному сенсі не є правами, а становлять претензії на отримання від держави (за рахунок перерозподілу національного доходу) певних моральних благ, що гарантують «достатній рівень життя»³.

Відтак вважається, що проголошені міжнародними конституційними актами соціально-економічні права не підлягають судовому захисту, а розглядаються як загальні установки на соціальну захищеність, які повинні конкретизуватися у поточному законодавстві виходячи з фінансових можливостей держави⁴.

від 25 січня 2012 року № 3-рп/2002 // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 2. — С. 25.

¹ Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. — К. : НІСД, 2012. — С. 35.

² Рішення Конституційного Суду України у справі щодо пільг, компенсацій і гарантії від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 10.

³ Варламова Н. В. Введение к Форуму «Конституционный статус социально-экономических прав» / Н. В. Варламова // Конституционное право : Восточноевропейское обозрение. — М., 2000. — № 1 (30). — С. 144.

⁴ Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні : моногр. / А. С. Головін. — К. : Логос, 2012. — С. 13.

Так, згідно зі статтею 22 Загальної декларації прав людини «кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення і здійснення необхідних для підтримання її гідності і вільного розвитку її особистості прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави»¹. Відповідно до Європейської соціальної хартії (переглянутої) «забезпечуючи реалізацію соціальних прав людини і громадянина, кожна держава виходить насамперед зі стану свого розвитку та своїх можливостей»².

По-друге, підтверджуючи конституційність повноважень Кабінету Міністрів України встановлювати розміри соціальних виплат, Конституційний Суд України, як і Європейський суд з прав людини та деякі конституційні суди європейських країн, виходив також з економічних реалій. Наприклад, Конституційний Суд Литовської Республіки у Постанові від 6 лютого 2012 року визначив економічну кризу як обставину, за якої у надзвичайних випадках правове положення, що регулює пенсійні відносини, може бути змінене, у тому числі шляхом скорочення пенсій за віком, наскільки це необхідно для забезпечення критично важливих інтересів суспільства та захисту інших конституційних цінностей³.

Таким чином, у наведеному та аналогічних випадках перегляд власних правових позицій Конституційним Судом України є не тільки виправданим, а й необхідним. Однак, на наш погляд, це не применшує важливості якнайшвидшого законодавчого врегулювання цього аспекту діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції у нашій державі.

Викладене у цій статті дозволяє зробити деякі висновки щодо суті та змісту феномену правових позицій Конституційного Суду України:

1) правові позиції відрізняються за своєю юридичною силою, що залежить від юридичної сили акта, у якому їх було сформульовано. Такими, що відображають офіційну позицію Конституційного Суду України, можуть вважатися лише ті правові позиції, що підтримані кваліфікованою більшістю від його конституційного складу;

2) правові позиції є особливою специфічною категорією джерел права;

3) формулювання правових позицій у актах Конституційного Суду України, ухвалених за змінених правових обставин, не означає, що було переглянуто або скасовано правові позиції, сформульовані у його попередніх актах;

4) переглянутими правовими позиціями є такі, що сформульовані у актах Конституційного Суду України, ухвалених у справах, що розглядалися за однакових правових обставин та є протилежними за змістом повністю або частково;

¹ Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.

² Європейська соціальна хартія (переглянута), відкрита для підписання 3 травня 1996 року (набула чинності 1999 року) (хартію ратифіковано із заявами Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 43. — Ст. 418.

³ Бірмонтієне Т. Проблеми перегляду правових позицій Конституційного Суду Литовської Республіки щодо захисту соціальних прав в умовах економічної кризи / Т. Бірмонтієне // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 2. — С. 111–112.

5) внесення змін до законодавства не є підставою для перегляду або скасування правових позицій, сформульованих на підставі змінених правових норм;

6) правові позиції можуть бути переглянуті за певних обставин, зокрема у зв'язку зі зміною політичних, економічних та соціальних реалій у державі. Питання, пов'язані з визначенням підстав та процедури перегляду правових позицій Конституційного Суду України, повинні бути врегульовані законодавчо.

Унеможливлення перегляду органом конституційного контролю власних правових позицій, як слушно вважають А. Селіванов та А. Стрижак, неминуче породжує серйозну небезпеку зробити діяльність Конституційного Суду України «вже не формою застосування конституції, а боротьбою за зміст права так, як його розуміють судді»¹.

На завершення слід зазначити, що порушені у цій статті питання, пов'язані з визначенням поняття, юридичної сили, суті, змісту та можливостей перегляду правових позицій Конституційного Суду України, не є вичерпними. Головною метою цієї публікації було привернути увагу юридичної громадськості, вчених-конституціоналістів та законодавця до необхідності швидшого законодавчого врегулювання цього напрямку діяльності Конституційного Суду України, що сприятиме подальшому розвитку конституційного правосуддя як одного з важливих елементів загальнодержавного механізму гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина у правовій, демократичній та соціальній Українській державі.

Овчаренко В. А. Правовые позиции Конституционного Суда Украины: понятие, суть и возможности пересмотра. В статье поднимаются актуальные вопросы определения понятия, сути, правовой природы и юридической силы феномена правовых позиций органов конституционной юрисдикции, а также их места и роли в системе законодательства. Особое внимание автор уделяет исследованию оснований и условий для возможного пересмотра правовых позиций Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: герменевтика, источники права, правовой опыт, конституционный контроль, правовая позиция, прецедент, юридическая психология, феномен, феноменология, форма права, конституционная юстиция.

Ovcharenko V. Legal positions of the Constitutional Court of Ukraine: notion, essence and possibilities of review. The article concerns crucial issues of determining the notion, essence, legal nature and legal effect of the phenomenon of legal positions of bodies of constitutional jurisdiction, as well as their place and role in the system of legislation. Special attention is paid to the research of grounds and conditions for possible review of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: hermeneutics, sources of law, legal experience, constitutional control, legal position, precedent, legal psychology, phenomenon, phenomenology, form of law, constitutional justice.

---

¹ Селіванов А., Стрижак А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні : актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А. Селіванов, А. Стрижак. — К. : Логос, 2010. — С. 107.

Конституційні цінності як основоположні засади в кримінальному процесі України

М. Маркуш

суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

У статті досліджено актуальні проблеми кримінального процесу України та запропоновано нові концептуальні підходи до їх удосконалення в контексті сучасної конституційної доктрини.

Ключові слова: доктрина кримінального процесу, кримінально-процесуальні відносини, конституційні цінності як категорії кримінального процесу.

1. Вступ. «Цінність» як категорія є універсальною, багатовимірною та такою, що охоплює всі сфери й рівні життєдіяльності. Вона є сутністю і водночас умовою повноцінного буття об'єкта, який став носієм певних суспільних відносин, а тому цінності є об'єктами інтересів людини¹. Цінність має філософський, соціологічний, правовий аспекти і виражає переваги, орієнтації, інтереси окремих осіб, груп і прошарків суспільства тощо².

Філософія розглядає категорію «цінність» як явище і процес духовного або матеріального характеру, що мають позитивну або негативну значущість для окремого індивіда, соціальної групи або суспільства в цілому, здатні служити їх інтересам і цілям; критерій для оцінки; важливу, потрібну річ, що володіє привабливими (принадними) перевагами (чеснотами)³.

Цінності — це те в людському мисленні, що не є знанням, не належить ні до істини, ні до неправди, вони мають своє підґрунтя (основу) в собі і замкнуті на самих собі, є абсолютними, граничними, безумовними, рівними самі собі. Це те, що вважають святим, безперечним, аксіомою. На думку О. Данильяна, цінність як така відображає сутність, тоді як цінність у праві — це шкала виміру того сутнісного, що дозволяє праву зберігати свою сутність⁴, і спроможність служити метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян і їх об'єднань. Право як мета суспільства, що перебуває в громадянському стані, є для людей вищим принципом, з якого повинні виходити всі максими, що стосуються суспільства. Призначення, специфічну природу та значення права у загальнолюдському, соціальному і культурному аспектах неможливо виявити й зрозуміти без ціннісного виміру. Це вираз соціально організованої форми, спрямованої на досягнення ідеалу, проходження якої забезпечує відтворення правових станів право-

¹ Философский словарь [Текст] / под ред. И. Т. Фролова. — 4-е изд. — М. : Политиздат, 1981. — С. 407.

² Балааянц М. С. Фундаментальные правовые ценности современного общества [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук / М. С. Балааянц. — М. : Моск. ун-т МВД РФ, 2007. — С. 39.

³ Философский словарь [Текст] / авторы-составители И. В. Андрущенко, О. А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба. — К. : А.С.К., 2006. — С. 939–940.

⁴ Філософія права [Текст] / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. — Х. : Право, 2009. — С. 160–169.

вими засобами, що має своїм наслідком народження нових можливостей, свободу для саморозвитку і самовдосконалення людини та розвитку і вдосконалення суспільства.

Цінності у праві визначаються через предмет регулювання суспільних відносин. Н. Неновські вважає, що статусу цінностей у праві можуть набувати різні факти і явища матеріального та ідеального характеру: матеріальні предмети і блага, суспільні відносини, людські вчинки, вольові феномени — мотиви, спонукання, ідеї, ідеали, соціальні інститути, якщо вони лежать в основі права і правопорядку, породжують ідеальне обґрунтування норми права, закріплюються й охороняються правовими нормами, визначають мету права та його інститутів і, як правило, відтворені у праві¹. М. Салей під «цінністю права» розуміє його здатність слугувати метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян і їх об'єднань, тоді як цінності у праві слід сприймати як шкалу виміру самого права, де цінності права як правові ідеали не лише є фактом панівної правосвідомості, а затверджуються у правових принципах, закріплених у джерелах права². Статус цінностей у праві набувають саме ті принципи, цілі та ідеали, що пов'язані з людиною, особистістю. Значущими для людини й суспільства цінностями у праві виступають матеріальні й духовні утворення: норми, ідеали, ідеологія, правові інститути тощо. Особливо значущими правовими цінностями, що водночас є високими ідеалами і мають статус принципів права, вважаються гідність, справедливість, права і свободи, рівність, гуманізм, добро, істина, безпека тощо³.

Нині неабияку стурбованість у вчених, практиків породжують проблеми, що виникають через прийняття великої кількості нових законів, внесення змін до існуючих законів, коли такі закони чи зміни не мають належного наукового підґрунтя, нічим не забезпечені, не узгоджуються з розумінням принципів справедливості, правової визначеності, верховенства права і верховенства Конституції України тощо.

Предметом цього дослідження є положення Кримінального процесуального кодексу України⁴, що набув чинності 19 листопада 2012 року (далі — КПК України), в основу якого закладено нові стратегії, концепції, підходи до вирішення кримінально-процесуальних проблем, а також введено нові інститути, яких попереднє кримінально-процесуальне право не мало. Наскільки є позитивною одночасна зміна стратегії цієї галузі права — зараз сказати складно, таку оцінку може дати як практика, так і теорія кримінального процесу. Однак однією з основних вимог до КПК України є те, що він повинен ґрунтуватися на Конституції України, узгоджуватися з нею і відповідати їй, зокрема в ціннісному вимірі.

¹ Неновски Н. Право и ценности [Текст] : пер. с болг. / Н. Неновски ; под ред. В. Д. Зорькина. — М. : Прогресс, 1987. — С. 176–177.

² Салей М. Аксиологія в конституційному праві : до постановки питання про зміст та поняття [Текст] / М. Салей // Юридичний вісник. — 2012. — № 2. — С. 133–137.

³ Патей-Братасюк М. Г. Філософія права [Текст] : навч. посіб. / М. Г. Патей-Братасюк. — Тернопіль : Астон, 2006. — С. 165.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651–VI (зі змінами) // Офіційний вісник України. — № 37. — 2012. — 1370.

2. Аксиологія конституціоналізму. Конституційні цінності. Конституція — основний політико-правовий документ держави та суспільства, положення якого містять особливої ваги цінності, що мають значення для суспільства та функціонування всієї правової системи держави¹. Конституційні цінності як категорія універсальна і багатовимірна (охоплюють всі сфери і рівні соціальної життєдіяльності) можуть розцінюватися і як гносеологічний та аксіологічний, і як предметно-онтологічний еквівалент філософії сучасного конституціоналізму². «Прихований аксіологізм онтології і гносеології може бути інтерпретований таким чином, що аксіологія, сфера цінностей, є основною компетенцією і відповідальністю філософії»³, тоді як філософія конституціоналізму набуває практичного значення переважно як вчення про конституційні цінності.

Проблеми конституційних цінностей досліджувалися в різних аспектах: прагматично-прикладному — як елемент аксіології та конституційної праксеології у зв'язку з необхідністю вироблення інструментарію імплементації конституційних цінностей у правотворчу, правозастосовну та інші форми практичної діяльності з вирішення завдань державного та суспільного розвитку; із загальнотеоретичних позицій конституційної філософії — виявлення суті, змісту і системи конституційних цінностей та характеру їх впливу на конституційний світогляд; соціальному вимірі тощо.

Під конституційними цінностями розуміють втілені в Основному Законі загальнонаціональні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності народу, визначальні потреби суспільства і держави⁴. До однієї з абсолютних цінностей конституційного рівня насамперед відносять конституціоналізм — сукупність засад, принципів, норм, порядок діяльності та механізми конституційного регулювання, які традиційно використовуються в сфері захисту прав і свобод людини з метою обмеження державної влади⁵. Конституціоналізм, втілений у відповідній науковій теорії, політичній та юридичній практиці, дає орієнтири для праворозуміння⁶ і впливає на формування системи права, галузей права, правових інститутів. М. Савчин вважає, що конституційні цінності визначають зміст конституційних принципів і норм, взаємопов'язані з установками та доктринальними

¹ *Тацій В. Я., Тодика Ю. В.* Конституційне право. Критерії, ступінь обґрунтованості [Текст] / Вибрані статті, виступи, інтерв'ю / В. Я. Тацій ; упоряд. : О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов ; відп. за вип. О. В. Петришин. — Х. : Право, 2010. — С. 353; *Тодика Ю.* Конституція як соціальна цінність [Текст] / Ю. Тодика // Вісник Академії правових наук. — 2000. — № 4 (23). — С. 46–53.

² *Бондарь Н. С.* Современный русский конституционализм : философское осмысление в свете конституционного правосудия [Текст] / Н. С. Бондарь // Право. — 2012. — № 4. — С. 16.

³ *Гусейнов А. А.* Философия : между знаниями и ценностями [Текст] / А. А. Гусейнов // Философские науки. — 2001. — № 2. — С. 20.

⁴ *П리티ка Д., Потьомкін А.* Ювілей конституційного контролю [Текст] // Закон і бізнес. — № 42 (1029) 15.10–21.10.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/5666-yuviley_konstituciynogo_kontrolyu.html

⁵ *Савчин М. В.* Конституціоналізм і природа конституції : моногр. / М. В. Савчин. — Ужгород : Ліра, 2009. — 372 с.

⁶ Див.: *Батанов О. В.* Сучасний муніципалізм та проблеми формування муніципального праворозуміння в Україні [Текст] / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права. — № 2. — 2011. — С. 4–8.

орієнтирами інтерпретації (тлумачення) конституційного тексту, а взаємозв'язок конституціоналізму з конституційними цінностями зумовлює синтагму (смыслову єдність) конституції та конституційного порядку¹. Інституційні конституційні цінності включають у себе правові засоби реалізації соціальних цінностей: демократію, легітимність публічної влади, конституційну державність та народний суверенітет². До конституційних цінностей відносять також суспільний спокій, суспільну безпеку і суспільний порядок³. Через призму їх нормативного вираження їх об'єднують у три групи: норми-цілі, норми-принципи та норми, які регулюють основні суспільні відносини⁴. У практиці Конституційного Суду України окремі конституційні цінності були виведені з аналізу положень Конституції України, до яких, зокрема, відносять: непорушність прав і свобод людини у поєднанні зі справедливістю, співмірністю і пропорційністю; верховенство права та верховенство закону (при наданні пріоритету принципу верховенства права як принципу вищого рівня); народний суверенітет і поділ влади; принцип справедливості й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами; принцип довіри громадян до держави і принцип заборони зниження досягнутого рівня змісту і обсягу гарантій, зокрема незалежності суддів; принцип розподілу конституційного контролю між судами загальної юрисдикції і Конституційним Судом⁵. За ієрархічною структурою їх розрізняють за «інтенсивністю», характеризують більшим або меншим ступенем нагальності⁶, однак «кожна реалізована цінність має право на повноту свого гідного існування і розвитку в межах загальної системи цінностей»⁷ — ієрархії, тоді як ієрархічний порядок, в якому перебувають зазначені цінності за ступенем їх досконалості, гідності є мірилом справедливості (справедливості). Мають місце й інші критерії класифікації конституційних цінностей⁸, що підтверджує багатогранність і багатоаспектність цієї правової категорії.

¹ Савчин М. В. Конституційні цінності та конституційна юриспруденція в Україні [Текст] / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. — № 1. — 2010. — С. 111–120.

² Савчин М. В. Система конституційних цінностей та конституційний лад України : конституційна державність та народний суверенітет [Текст] / М. В. Савчин // Вибори та демократія. — 2010. — № 4. — С. 41.

³ Уитц Р., Шайо Л. Защита конституционных ценностей как оправдание ограничению конституционных прав [Текст] / Р. Уитц, Л. Шайо // Justiția Constituțională în Republica Moldova. — 2007. — № 4. — С. 46; Уитц Р. Конституционные ценности в практике конституционного правосудия Венгрии / Р. Уитц, А. Шайо // Сравнительное и конституционное обозрение. — 2007. — № 2. — С. 83–98.

⁴ Баулин Ю. В. Нормативное выражение конституционных ценностей и их значение в деятельности Конституционного Суда Украины [Текст] / Ю. В. Баулин // Конституционное правосудие в новом тысячелетии : Альманах. — Ереван, 2008. — С. 218–223.

⁵ Головін А. С. Права людини : інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. С. Головін. — К. : Логос, 2012. — С. 218–221.

⁶ Іванько Л. І. Ценностно-нормативные механизмы регуляции [Текст] / Л. І. Іванько; отв. ред. Л. Н. Коган // Культурная деятельность : опыт социологического исследования. — М. : Наука, 1981. — С. 150.

⁷ Алексеев Н. Н. Основы философии права [Текст] / Н. Н. Алексеев. — СПб. : Юрид. ин-т, 1998. — С. 119–124.

⁸ Мокряк В. І. Фундаментальные конституционные ценности как фактор стабильности конституционного строя [Текст] / В. І. Мокряк // Justiția Constituțională în Republica

Конституційні цінності — не тільки загальнотеоретична, доктринально-гносеологічна категорія філософії, а й категорія чинного права. Це обумовлюється її нормативно-правовими характеристиками, що визначаються як конституційно-правові властивості, що випливають з правової природи конституції як акта прямої дії та установчого акта народу, який сам обрав базові, основоположні цінності, що мають знайти своє відтворення і розвиток у кожній галузі права. Відповідно кожна галузь права повинна ґрунтуватися на них. Ці величини як явища пов'язані з усвідомленням і визнанням суспільством соціальних цінностей — ідей гідності, добра, справедливості, фундаментальних цілей і норм розвитку, найбільш доцільних форм суспільного і державного устрою.

Набуваючи конституційного статусу, соціальні цінності впорядковуються, вбудовуються в ієрархічну систему багаторівневих зв'язків і взаємозв'язків, підґрунтям якої є об'єктивно існуючий у державі правовий соціальний порядок у його соціокультурному контексті, який як система зв'язків прав і обов'язків, свободи і відповідальності виступає водночас і дійсним масштабом соціальних цінностей. Конституційна формалізація соціально-правових цінностей має своїм наслідком те, що фактичні аксіологічні конституційні відносини перебувають під впливом примусової сили норм конституції і не можуть розвиватися інакше ніж за допомогою корелюючої взаємодії із закріпленими в ній правилами.

Як конституційно-правова категорія конституційні цінності — це еталон (мірило), якісна характеристика виявлення і оцінки правової моделі організації суспільних відносин, явищ, за допомогою якої визначаються тенденції розвитку конституційних відносин і обґрунтовуються конституційні стратегії вдосконалення законодавства у всіх сферах суспільного життя. Вони посилюють легітимність конституції, гарантують захист прав і наділяють обов'язками всіх суб'єктів права, включно із державою, її інститутами і посадовими особами. Саме конституційні цінності, що мають пряму дію, здатні юридично обмежити державну владу і захистити людину, а пошук балансу, оптимального співвідношення між цінностями публічного характеру й особистісними, приватними цінностями — це проблема співвідношення суверенної державної влади і свободи, яка буквально пронизує систему конституційного регулювання у всіх сферах суспільного життя¹, зокрема у праві.

Як зазначалося, конституційні цінності є нормативними величинами найбільш високого, абстрактного рівня — це загальні принципи права, конституційні принципи, декларації, конституційні презумпції, статусно-категорійні характеристики суб'єктів конституційного права і конституційних явищ, за допомогою яких відбувається своєрідне прирощення і актуалізація нормативного змісту відповідних норм, інститутів, галузевих принципів, а також встановлення їх збалансованої взаємодії².

Moldova. — 2008. — № 4. — С. 45–48.

¹ Бондарь Н. С. Конституционное правосудие и развитие конституционного права : проблема обеспечения единства теории и практики конституционализма [Текст] / Н. С. Бондарь // Материалы VIII Междунар. науч. конф. по конституционному праву (28–30 мая 2010 года). — Ч. 1. — СПб., 2010. — С. 45.

² Бондарь Н. С. Современный русский конституционализм : философское осмысление в свете конституционного правосудия [Текст] / Н. С. Бондарь // Право. — 2012. — № 4. — С. 17.

2.1. Права і свободи людини як конституційна цінність. Україна як правова держава — суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на засадах поваги до особи і її гідності, недоторканності її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону (статті 1, 3, 6, 8, Розділ II Конституції України). Основний Закон України визначає права і свободи людини і громадянина, гарантії їх забезпечення, конституційні засади, презумпції і пріоритети. Зокрема у Розділі I «Загальні засади» встановлено, що людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні як демократичний правовий державі найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; органи виконавчої, судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України; органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (статті 1, 3, частина друга статті 6, частина друга статті 19).

Розділом II Конституції України визначено низку прав і свобод людини і громадянина, гарантії їх забезпечення і захисту, а також обов'язків, які реалізуються у різних сферах суспільного життя і повною мірою стосуються й кримінально-правових відносин, а саме: усі люди є вільні й рівні у своїх правах, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; конституційні права і свободи людини і громадянина не є вичерпними; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів; рівність конституційних прав і свобод та рівність громадян перед законом; заборону привілеїв чи обмежень за певними ознаками; гарантії права знати свої права і обов'язки, невід'ємне право на життя, захист якого є обов'язком держави; право на повагу до гідності, заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право на свободу та особисту недоторканність, за яким ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом; у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом; негайне звільнення затриманої особи, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою; невідкладне повідомлення кожному заарештованому чи затриманому про мотиви арешту чи затримання, обов'язок роз'яснити його права і надати можливість захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника; право затриманого у будь-який час оскаржити своє затримання, про арешт або затримання має бути негайно повідомлено родичів затриманого чи заарештованого; гарантії недоторканності житла: недопущення проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим рішенням суду; гарантії таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; заборону втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбаче-

них Конституцією України; право на судовий захист та на захист своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами; право на правову допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно та на вільний вибір захисника; особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду; ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях; усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь; особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом; право на захист; засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду (статті 21, 22, частина перша статті 24, частина перша статті 27, частини перша, друга статті 28, стаття 29, частини перша, друга статті 30, стаття 31, частини перші статей 32, 57, 59, частини перша — третя статті 62, стаття 63 тощо).

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність; ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення; ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (стаття 58 Конституції України). Основним Законом України встановлено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень можуть встановлюватися в умовах воєнного або надзвичайного стану, однак права, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 не можуть бути обмежені (стаття 64). Положення частини першої статті 68 Конституції України зобов'язують кожного неухильно дотримуватися її приписів та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Як у наведених, так і в інших її положеннях визначено й інші гарантії прав і свобод людини і громадянина.

Цінність суб'єктивних конституційних прав і свобод людини і громадянина полягає у їх значущості для функціонування та розвитку суспільства, наявності гарантій для їх фактичної реалізації, створення можливостей для певної поведінки особи в різноманітних сферах суспільних відносин, тоді як відповідні можливості особи юридично закріплені у вигляді тих або інших конституційних прав і свобод людини і громадянина¹; їх реалізація відбувається у всіх сферах суспільного життя, де виявляється той чи інший аспект значущості, а відтак цінності прав і свобод для суспільства та індивіда. Враховуючи особливості змісту й спрямованості конституційних прав і свобод людини і громадянина, варто підкреслити те значення, яке вони мають для розвитку та задоволення різноманітних особистих інтересів і потреб індивіда, наявність у нього юридично закріплених у вигляді

¹ *Мацькевич М. М.* Культурні права та свободи людини і громадянина в Україні : ціннісно-правовий аспект [Текст] / М. Мацькевич // *Право України*. — 2011. — № 9. — С. 208–213.

конкретних суб'єктивних конституційних прав і свобод можливостей певної реальної поведінки у сфері кримінально-процесуальних відносин.

Досліджені положення Розділів I, II Конституції України, низку інших положень, що містяться в Преамбулі та інших її розділах, повною мірою можна віднести до конституційних цінностей у кримінальному процесі, адже особистісна цінність цих категорій визначається такими властивостями конституційно-правової матерії, за якими вони можуть бути використані у різних сферах суспільного життя¹. Тому як величини особливої ваги конституційні цінності мають вплив на інші галузі права, зокрема на кримінально-процесуальне право та доктрину кримінального процесу.

3. Конституційні цінності в кримінальному процесі. Правові засади, принципи, презумпції, гарантії забезпечення прав і свобод людини і громадянина в сфері кримінального судочинства — це цілісна система встановлених Конституцією України та кримінально-процесуальними законами умов, засобів, способів забезпечення завдань кримінального процесу, захисту прав та законних інтересів суб'єктів кримінального судочинства, що беруть у ньому участь, в цілому забезпечують правосуддя².

За своєю суттю проаналізовані положення Конституції України можна згрупувати і визначити як конституційні цінності, що повинні знайти своє реальне втілення у доктрині кримінального процесу як кримінально-процесуальних принципів, засад, презумпцій, приписів тощо, а саме: принцип верховенства права та верховенства Конституції України (стаття 8); принцип обмеження влади, за яким органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19); принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність (статті 1, 3, частина перша статті 19, статті 23, 60 тощо); принцип доступу до правосуддя (частини перша, друга статті 55), принцип забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (стаття 55); принцип справедливості, співмірності, пропорційності (суть якого втілена в статтях 55, 56, 61, частині четвертій статті 62, статті 129 тощо); принцип гуманізму (статті 3, 23, 27–29); принцип правової визначеності, який складається з таких складових: принципу недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (статті 22, 64, 157), принципу правової обізнаності, який включає право громадян знати свої права і обов'язки, що кореспондується з обов'язком держави довести закони та інші нормативно-правові акти, які їх визначають, до відома населення у порядку, встановленому зако-

¹ Патей-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права [Текст] : навч. посіб. — К. : КУП НАНУ, 2010. — 396 с.; Орзих М. Ф. Личность и право. — М. : Юрид. л-ра., 1975. — 112 с.; Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. — Вид. 10-те. — Л. : Край. — 224 с.

² Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підруч. [Текст] / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. — К. : Либідь, 1999. — С. 32; Никоненко М. Я. Поняття, види і зміст кримінально-процесуальних гарантій / М. Я. Никоненко // Науковий вісник НАВСУ. — К., 2001. — № 1. — С. 59–68.

ном, та відповідальністю держави, за якою закони та інші нормативно-правові акти, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними (стаття 57), *принципу* виключення зворотної дії закону (стаття 58), *принципу* відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який забезпечується обов'язком відшкодування завданої шкоди (частина друга статті 3, стаття 56, частина третя статті 62), *принципу* індивідуального характеру відповідальності (стаття 61); принципи незалежності і недоторканності суддів (частина перша статті 126, частина перша статті 129); принцип публічності (стаття 121, пункти 3, 5 частини третьої статті 129); принцип диспозитивності; принцип гласності (статті 32, 34, частина друга статті 50, стаття 94); презумпція невинуватості (стаття 62); засада свободи (статті 29, 33, 34, 35, 36, 54); засада законності (частина друга статті 6, статті 19, 68, пункт 1 частини третьої статті 129); засада рівності (статті 13, 21, 24, 26, частини перша, друга статті 28, статті 29, 126, пункт 2 частини третьої статті 129, стаття 149 тощо); засади судочинства, а саме: законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, підтримання державного обвинувачення у суді прокурором; забезпечення права на захист, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом; обов'язковість рішень суду (частина третя статті 129); безпосередність дослідження показань, речей і документів, гарантія недоторканності житла і іншого володіння особи (стаття 30), таємниця спілкування (стаття 31); невтручання у приватне життя (стаття 32), недоторканність права власності (стаття 41); повага до людської гідності (стаття 21); свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї (стаття 63); принцип індивідуальності юридичної відповідальності та заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення (стаття 61) тощо.

Наведені права і свободи, гарантії їх дотримання як єдина система є юридичною основою взаємодії і передумовою діяльності держави і індивіда, однак держава у такій взаємодії (взаємовідносинах) зобов'язана виходити з пріоритету людської гідності, справедливості, які конкретизуються в правах на свободу і рівність. Якщо права людини розглядати як комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, що обумовлені фактом існування людини в цивілізованому суспільстві та одержали конституційне і законодавче закріплення, то свободи — це юридичні можливості людини будувати свою поведінку відповідно до своїх волевиявлень, які обмежені вимогами Конституції і законів України не порушувати прав і свобод інших людей та обов'язками перед суспільством неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей і не спричиняти шкоди правам і свободам інших людей (статті 23, 68). Однак як права, так і свободи людини мають встановлені межі, тому слід розрізняти абсолютну свободу робити все і дійсну свободу робити все, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Тут право виступає як гарантований носій і свобод, і рівних прав людей, показник, що визначає їх межі, а головне способи їх переходу у свідому

активність¹, тому жодне право і жодна свобода не повинні протиставлятися між собою. Невизнання за громадянськими свободами значення суб'єктивного права, перетворення їх на рефлекс об'єктивного права, на думку Б. Кістяківського, впливає із заперечення самостійного значення особи, розчинення її в суспільстві та державі².

Рівність як конституційна цінність в абсолютному сенсі цього слова — це категорія, якої прагнуть досягнути, однак в окремих випадках нерівність закладається державою з метою реалізації соціальних функцій. У теорії конституційного права має місце точка зору, за якою нерівність може бути не тільки дискримінаційною, а й диференційованою — такою, що припускає встановлення розумних правових нерівностей, «які можуть і повинні використовуватися для виправлення фактичної нерівності залежно від обставин, сфери застосування і контексту»³.

Своєрідним є співвідношення справедливості і свободи в кримінально-процесуальному праві, де права і свободи окремої особи і публічні інтереси можуть знаходитися у протиріччі. Б. Кістяківський вважав, що свобода і справедливість складають дві основні сутнісні засади права, дві його етичні мети: «Право прагне втілити у собі свободу і справедливість найбільш повно й досконало»⁴. О. Хєффе розглядає справедливість у комплексі з притаманними їй принципами і правами людини як вигідне для всіх обмеження свободи⁵. Ліберальне розуміння справедливості розглядає її як насамперед формальну справедливість, що визначає загальноприйняті закони і принципи як свободу і рівні права всіх громадян⁶. В основі розмежування дискримінації і диференціації свободи як критерій повинні бути закладені ідея і принцип справедливості, бо справедливість не завжди пов'язана з утвердженням засад рівності і її суть полягає саме в неоднаковому поводженні з неоднаковими людьми.

¹ *Онiщенко Н. М., Пархоменко Н. М.* Соціальний вимір правової системи : реалії та перспективи [Текст] : моногр. / Н. М. Онiщенко, Н. М. Пархоменко; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. — К. : Юрид. думка, 2011. — С. 47.

² *Кистьяковский Б. А.* В защиту права (Интеллигенция и правосознание) [Текст] / Б. А. Кистьяковский // Вехи : Сб. статей о русской интеллигенции. — М. : Правда, 1991. — С. 97.

³ *Крусс В. И.* Теория конституционного правопользования [Текст] : моногр. / В. И. Крусс. — М. : Норма, 2007. — С. 568.

⁴ *Кистьяковский Б. А.* Философия и социология права [Текст] / Б. А. Кистьяковский; сост., примеч., указ. В. В. Сапова. — СПб. : РХГИ, 1999. — С. 397; *Кистьяковский Б. А.* Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права. Избранное. — В 2-х томах. — Т. 1 / Б. А. Кистьяковский; сост., автор вступ. ст. и коммент. Медушевский А. Н. — М. : Российская политическая энциклопедия, 2010. — С. 632; *Меленко О. В.* Методология правознавства в науковій спадщині Б. О. Кістяківського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Меленко; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 21 с.

⁵ *Хєффе Отфрид.* Политика, право, справедливость. Основоположения критической философии права и государства [Текст] / О. Хєффе. — М. : Гнозис ; Логос, 1994. — С. 256; *Хєффе О.* Справедливость. Философское введение / О. Хєффе ; пер. с нем. О. В. Кильдюшова ; под ред. Т. А. Дмитриева. — М. : Практис, 2007. — 192 с.

⁶ *Дудаш Т. І.* Праворозуміння крізь призму герменевтики [Текст] / Т. І. Дудаш // Право як свобода. Право як справедливість. — К. : Край, 2010. — С. 32–42.

Поняття гідності є універсальним явищем, яке підкреслює значення особистості як представника людського роду, відображає її цінність і являє собою суспільну та індивідуальну оцінку моральних якостей людини. Як конституційно-правова категорія гідність людини є конституційною цінністю, що через критерії моралі відображає унікальну, неперевершену якість людини, що з моменту її народження є однаковою та рівною з гідністю всіх інших людей. Незалежно від соціального походження, інших особистісних ознак чи характеристик (раси, переконань, статі, поглядів, стану тощо) людина має гідність (володіє нею), яку повинні поважати всі інші, зокрема й у сфері кримінально-процесуальних відносин.

Таким чином, право виступає як засобом забезпечення прав і свобод, так і засобом їх обмеження, зокрема обмеження влади у визначених Конституцією України та законами України межах, якщо вони не узгоджені із суспільними вимогами і уявленнями про справедливість, а також служить засобом забезпечення, підтримання і захисту гідності.

4. Відповідальність держави. Виходячи з досліджених положень Конституції України у системному зв'язку з положеннями її статей 1, 3, за якими Україну проголошено, зокрема, демократичною, правовою державою, в Україні задекларовано побудову такої держави, вся діяльність якої повинна бути підпорядкована праву, а головним призначенням її має бути орієнтування на інтереси особистості і максимально повне забезпечення юридичними засобами охорони і захисту прав людини за рахунок зв'язаності держави правом¹. «Все існування держави підпорядковане праву... Держава — це правовий союз, якому дана правова влада для того, щоб підтримувати право і служити праву»², а також обов'язки його забезпечувати та гарантувати можливість реального здійснення прав, інакше вони матимуть декларативний характер³. Вказаним обов'язкам держави кореспондують права громадян вимагати від держави відповідного забезпечення реалізації своїх повноважень, що впливають із того чи іншого їх суб'єктивного права.

На забезпечення виконання наведених обов'язків держави, визначивши, зокрема, конституційні цінності, межі повноважень і пріоритети в її діяльності, Конституція України встановила принцип відповідальності держави перед особою⁴, який забезпечується правом кожного вимагати відшкодування, зокрема за рахунок держави, матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових та службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, та обов'язком держави в разі скасування вироку суду як неправосудного відшкодувати матеріальну і

¹ Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. — К. : Укр. енцикл., 2003. — Т. 5. — С. 36.

² Ильин И. А. Теория государства и права [Текст] / И. А. Ильин. — М. : Зерцало, 2008. — С. 280.

³ Колодій А. М. Принципи права України [Текст] / А. М. Колодій. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — С. 105.

⁴ Шумило М. Є. Про принцип відповідальності держави перед особою у кримінальному судочинстві [Текст] / М. Є. Шумило // Часопис Національного університету «Острозька академія». — № 2. — 2010. — С. 1–7.

моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням (стаття 56, частина четверта статті 62).

Досліджені конституційні цінності розглядаються нами як елементи системи стримувань і противаг, яку ще називають законом рівноваги можливостей взаємодіючих сторін¹ і в якій закладено концепцію рівноваги можливостей суб'єктів, що вступають у взаємовідносини між собою, зокрема у сфері кримінально-процесуальних відносин. Вони виступають визначальним критерієм оптимальної побудови конкретних кримінально-процесуальних інститутів, мають регулюючий вплив на кримінально-процесуальну сферу, яка через конституційну модель надала захисній функції прав і свобод, честі і гідності людини пріоритет над каральною.

Проголосивши в статті 2 чинного КПК України захист прав і свобод особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень завданням кримінального судочинства, держава справедливо визнала, що ефективність і справедливість судочинства залежить не від репресивних можливостей закритої каральної системи, а від поєднання публічних і приватних начал в інтересах особи, незалежно від якості її участі в кримінальному процесі. Тому кримінальне переслідування і пов'язані з ним обмеження прав людини повинні бути спрямовані на захист прав і інтересів потерпілих, зокрема як фізичних чи юридичних осіб, так і суспільних інтересів, а кримінально-процесуальна діяльність супроводжуватися і завершуватися мінімальними процесуальними обмеженнями прав і свобод та виправданими втратами для особи при максимальному створенні умов, за яких інтереси як потерпілих, так і інших суб'єктів процесу будуть захищені.

Саме характер відносин між державою і людиною є ключовим питанням доктрини правової держави, яка передбачає досягнення юридичної рівності між громадянином і державою засобами права та права індивіда стосовно вибору поведінки, зокрема у сфері кримінального судочинства: 1) наявністю свободи вибору і відповідальності особи у визначенні небезпеки для неї того чи іншого посягання, істотності (суттєвості) завданої шкоди і способів вирішення наявного правового конфлікту або через потребу державної кари для злочинця чи економічну компенсацію моральних та матеріальних збитків (заподіяної шкоди); 2) правом бути байдужим (індиферентним) стосовно абстрактної мети держави покарати злочинця і правом вимагати захисту своїх прав як від зловживання владою посадовими особами, які задіяні у сфері кримінального судочинства, так і від злочину та злочинця; 3) правом особи вимагати вирішення кримінального конфлікту, в якому вона задіяна як потерпіла від будь-кого, соціально-економічними засобами і способами; 4) наявністю свободи вибору і відповідальності щодо реалізації особою, яка обвинувачується, права на вільне і добровільне надання свідчень та визнання провини, що може бути використане як один із видів доказів у кримінальній справі, і як акт розпорядження обвинуваченим кримінальним позовом — обвинуваченням, що висувається обвинувачем в суді; 5) правом особи, яка обвинувачується, на визнання пред'явленого обвинувачем в суді обвинувачення (кримінального позову) для вирішення такого по суті; 6) свобо-

¹ Е. Б. Мизулина. Уголовный процесс : концепция самоограничения государства [Текст] / Е. Б. Мизулина. — Тарту : Тартуский ун-т, 1991. — С. 68.

дою у визначенні допустимих меж волевиявлення особи, яка обвинувачується, щодо розпорядження своїми суб'єктивними правами.

Висновки. 1. Своїми рішеннями і висновками Конституційний Суд України має унікальну можливість, виходячи з наукової і правової доктрини конституційного права, впроваджувати конституційні цінності у різні сфери суспільних відносин¹, зокрема кримінально-процесуальних правовідносин.

2. Аналіз наведених положень Конституції України дає підстави для висновку про можливість держави обмежувати права громадян виключно у межах, необхідних для захисту основ конституційного ладу, життя і здоров'я, прав і законних інтересів інших громадян, забезпечення оборони і безпеки держави, нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити, виключно у випадках, на підставах і в порядку, встановлених законом, спеціально на те уповноваженими законом органами.

3. Кримінальний процес не може розглядатися як діяльність посадових осіб з односторонніми владними повноваженнями, наділених дискреційними повноваженнями, бо кримінально-процесуальна діяльність здійснюється у визначених межах як інституційна форма влади від імені держави і є різновидом державної діяльності. Конституція України не залишає для публічної влади всіх рівнів в особі її представників можливості діяти інакше, ніж це визначено сенсом і змістом безпосередньо діючих прав і свобод людини і громадянина². Посадові особи відповідальні за свої дії перед особою і суспільством. Інше не відповідатиме концепції правової держави.

Маркуш М. А. Конституционные ценности как основополагающие принципы в уголовном процессе Украины. В статье исследованы актуальные проблемы уголовного процесса Украины и предложены новые концептуальные подходы к их усовершенствованию в контексте современной конституционной доктрины.

Ключевые слова: доктрина уголовного процесса, уголовно-процессуальные отношения, конституционные ценности как категории уголовного процесса.

Markush M. Constitutional values as the fundamental principles in the criminal process of Ukraine. The article considers the topical issues of the criminal process of Ukraine and offers new conceptual approaches to their improvement within the context of the modern constitutional doctrine.

Key words: doctrine of criminal process; criminal and procedural relations; constitutional values as categories of the criminal process.

¹ Див.: Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктах у сфері публічної влади [Текст] : моногр. / А. О. Селіванов. — К. : Ін Юре, 2008. — С. 5. — 120 с.

² Кресс В. И. Российская конституционная аксиология : актуальность и перспективы [Текст] / В. И. Кресс // Конституционное и муниципальное право. — М. : Юрист, 2007. — № 2. — С. 11.

До питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України

О. Тупицький

суддя Конституційного Суду України,
кандидат наук в галузі управління

У статті розглянуто проблему відсутності механізму виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції, проаналізовано деякі варіанти її розв'язання та викладено відповідні пропозиції.

Ключові слова: виконання рішень Конституційного Суду України, інтерпретаційні акти, конституційне звернення, неоднозначне/неоднакове застосування норм права, помилка в праві, принцип правової визначеності, порядок виконання інтерпретаційного акта Конституційного Суду України.

Тема виконання рішень Конституційного Суду України у юридичній літературі не є новою, її вивченню присвячено наукові статті та розділи монографічних досліджень. Проте в зазначеній сфері залишається чимало питань, на які ще не надано чітких відповідей. Зупинимось лише на деяких аспектах питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України, прийнятих у справах за конституційними зверненнями, які за існуючих правових реалій вважаємо найбільш актуальними.

Поступове прояснення завдяки процесуальним ухвалам Конституційного Суду України вимог закону щодо конституційного звернення та значне підвищення рівня правової грамотності у суспільстві має наслідком збільшення кількості звернень до Конституційного Суду України. Статистика свідчить, що у 1997 році до Конституційного Суду України надійшло 103 конституційних звернення, у 2007 році — 248, у 2012 році — 476. Органи конституційної юрисдикції європейських країн приймають до розгляду не більше 4–5 % заяв громадян. Для порівняння: у 2011–2012 роках Конституційний Суд України розглянув майже 9 % конституційних подань і звернень щодо тлумачення Конституції та законів України¹. Отже, щороку певна кількість суб'єктів права на конституційне звернення стає учасниками відносин у сфері реалізації відповідних актів конституційного правосуддя, обов'язковість виконання яких встановлена Конституцією України.

За якою ж процедурою мають виконуватися такі рішення єдиного органу конституційної юрисдикції?

За визначенням Конституційного Суду України, суб'єкт права на конституційне звернення має виступати учасником тих суспільних відносин, щодо яких неоднозначно застосовується правова норма, за офіційним тлумаченням якої він звернувся². Отже, відповідь на зазначене питання залежить від стадії, на якій перебувають такі відносини, а у разі наявності спору щодо цих відносин — від стадії його розгляду.

¹ В. Овчаренко. Специфіка конституційного судочинства полягає в тому, що Конституційний Суд є судом права, а не факту // Закон і бізнес. — № 32 (1122). — 2013.

² Ухвала Конституційного Суду України від 8 жовтня 2013 року № 46-у/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=222392>

Наприклад, коли спір щодо таких відносин ще не виник або його розгляд перебуває на початковій чи проміжній стадії в органах виконавчої влади або суді, компетентні посадові особи або орган прийматимуть рішення на підставі відповідної правової позиції Конституційного Суду України, сформованої ним у процесі офіційного тлумачення.

Не настільки очевидною є відповідь на це запитання у разі, якщо суб'єкт права на конституційне звернення отримав офіційну інтерпретацію відповідної норми вже після того, коли рішення суду, що містить відмінну від офіційної інтерпретацію, вже набрало законної сили, зокрема після перегляду справи судом касаційної інстанції. У такому випадку під виконанням інтерпретаційного акта Конституційного Суду України слід розуміти реалізацію його правової позиції, що містить офіційне роз'яснення відповідної правової норми, компетентним судом загальної юрисдикції шляхом перегляду судового рішення, прийнятого раніше щодо цього суб'єкта права на конституційне звернення. Тобто зазначене питання полягатиме у визначенні порядку перегляду судового рішення на підставі інтерпретаційного акта Конституційного Суду України.

На час запровадження інституту конституційного звернення у 1997 році процесуальне законодавство України передбачало різні механізми ревізії справи після її перегляду в касаційному порядку. Зокрема, у цивільному процесі рішення, що набрало законної сили, могло переглядатися за нововиявленими або винятковими обставинами. До перших, крім питань факту, законодавцем було віднесено й визнання неконституційним закону або окремого його положення, застосованого судом при вирішенні справи. До виняткових обставин, окрім іншого, — виявлене після касаційного розгляду неоднозначне застосування судом загальної юрисдикції одного і того самого положення закону або його застосування всупереч нормам Конституції України (стаття 347² Цивільно-процесуального кодексу України 1963 року¹). Аналогічні положення інших галузей процесуального права були менше деталізовані та передбачали перегляд на цій стадії справ з питань факту порушення чи неправильного застосування правових норм за умови впливу такого порушення на правильність судового рішення (стаття 107 ГПК 1991 року, статті 389, 397 КПК 1960 року).

Проте вже тоді перегляд таких судових рішень щодо суб'єкта права на конституційне звернення на підставі відповідного інтерпретаційного акта Конституційного Суду України на практиці був пов'язаний з багатьма складнощами².

Внаслідок судової реформи 2010 року зазнала змін судова вертикаль, відбувся перерозподіл повноважень її органів, було гармонізовано процесуальне законодавство. Зокрема, Верховний Суд України отримав повноваження переглядати судові рішення, що набрали законної сили, лише з двох підстав:

- неоднакове застосування матеріального права судом касаційної інстанції;
- встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикцію якої визнано Україною, факту порушення нашою державою міжнародних зобов'язань (стат-

¹ Далі за текстом назви цього та інших процесуальних кодексів замінюватимуться відповідними скороченнями.

² О. Барабаш. Звернення громадян до Конституційного Суду як новий спосіб захисту своїх прав і свобод : досвід і проблеми вдосконалення процедури / О. Барабаш // Конституційне судочинство. Американський та український досвід. — К., 1999. — С. 51.

тя 355 ЦПК, стаття 111¹⁶ ГПК, стаття 237 КАС, стаття 400¹² КПК 1960 року, стаття 445 КПК 2012 року). Разом з тим реформований інститут перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами містить згадку про Конституційний Суд України лише в аспекті його актів, постановлених у порядку нормоконтролю, тоді як інші положення цього інституту стосуються виключно питань факту (стаття 361 ЦПК, стаття 112 ГПК, стаття 245 КАС, стаття 459 КПК).

Натомість інтерпретаційний акт Конституційного Суду України стосується питань права, а не факту¹, адже не містить вказівок на факти чи обставини, які встановлювалися б ним щодо конкретних осіб. А отже, порядок виконання такого акта, який у випадку дивергенції (розходження) між офіційною та казуальною інтерпретаціями відповідної правової норми пов'язаний з переглядом рішень судів загальної юрисдикції у справі щодо суб'єкта конституційного звернення, чинним процесуальним законодавством України не передбачений взагалі.

Свого часу з такою прогалиною у законі зіткнувся й Конституційний Суд Російської Федерації в аспекті необхідності виконання його інтерпретаційних актів, постановлених у порядку нормоконтролю, якими виявляється конституційний зміст правових норм. Законодавство Російської Федерації визначало лише порядок виконання рішень про неконституційність². Тому з метою захисту конституційних прав і свобод учасників конституційного провадження Конституційний Суд Російської Федерації подолав цю прогалину, сформувавши правові позиції, якими визначено юридичні підстави та конкретний механізм подальшого перегляду за результатами конституційного провадження рішень судів загальної юрисдикції та арбітражних судів у справах осіб, які звернулися до Конституційного Суду Російської Федерації і щодо яких оспорювану норму було застосовано у неконституційній інтерпретації, що спричинило порушення їх конституційних прав і свобод.

Зокрема, зазначивши про відсутність у процесуальному законодавстві Російської Федерації «спеціально передбачених адекватних процедур» для перегляду судових рішень на підставі інтерпретаційних актів Конституційного Суду Російської Федерації, Суд визначив, що такі його акти мають виконуватися «на підставі процесуальної аналогії», у порядку, встановленому законом для виконання його актів про неконституційність. Останні, відповідно до процесуального законодавства Російської Федерації, є підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Окремо Суд наголосив, що «справи цих

¹ Доктор юридичних наук Шаповал В. М. вказує на необхідність врахування відомої формули «загальний суд — це суд факту, конституційний суд — це суд права» // Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм : моногр. — К. : Юридична фірма «Салком». — Юрінком Інтер, 2005. — С. 72.

² Федеральним конституційним законом «Про Конституційний Суд Російської Федерації» встановлено, що у разі визнання Конституційним Судом Російської Федерації закону, застосованого у конкретній справі, таким, що не відповідає Конституції Російської Федерації, ця справа у будь-якому разі підлягає перегляду компетентним органом у звичайному порядку (частина друга статті 100). Рішення судів, засновані на актах, визнаних неконституційними, не підлягають виконанню і мають бути переглянуті у встановлених федеральним законом випадках (частина третя статті 79).

заявників у будь-якому разі підлягають перегляду компетентними органами безвідносно до спливу обмежувальних строків звернення до цих органів»¹.

Повертаючись до українських реалій та зважаючи на вказані особливості чинного процесуального законодавства, питання порядку перегляду судового рішення на підставі інтерпретаційного акта Конституційного Суду України — це питання вибору між процедурою перегляду за нововиявленими обставинами та процедурою перегляду Верховним Судом України.

На користь першої з цих процедур свідчить більш проста процесуальна аналогія, заснована на тому, що інститут перегляду за нововиявленими обставинами вже містить положення щодо Конституційного Суду України та його рішень. Мабуть, тому й наші російські колеги обрали саме цю процедуру, адже положення, що утворюють її зміст, у процесуальних законах наших країн значною мірою схожі. Втім, такий вибір призведе до виникнення певної змістовної дисгармонії між положеннями, що визначають підстави перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Більшість з них стосуються виключно питань факту. Натомість єдиним винятком є акти конституційної юстиції, ухвалені виключно з питань права. До того ж дивергенція між казуальною та офіційною інтерпретаціями правової норми виявляє її неправильне застосування судами загальної юрисдикції, тобто вказує саме на помилку в праві (*error juris*).

Більш обґрунтованим щодо реалізації інтерпретаційного акта Конституційного Суду України, на нашу думку, є перегляд судового рішення Верховним Судом України.

Однією з підстав такого перегляду відповідно до процесуального законодавства є неоднакове застосування² судом касаційної інстанції норм матеріального права, тоді як аналогічний юридичний факт неоднозначного застосування правової норми судами загальної юрисдикції імпліцитно встановлюється Конституційним Судом України при відкритті конституційного провадження, в якому ухвалюється відповідний інтерпретаційний акт (стаття 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Іншою передбаченою законом підставою для перегляду Верховним Судом України є встановлення Європейським судом з прав людини порушення Україною прав і свобод заявника, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція 1950 року). Аналогічно цьому існування розбіжностей між казуальним тлумаченням правової норми,

¹ Определение Конституционного Суда Российской Федерации «О разъяснении Постановления Конституционного Суда Российской Федерации от 5 февраля 2007 года № 2-П по делу о проверке конституционности положений статей 16, 20, 112, 336, 376, 377, 380, 381, 382, 383, 387, 388 и 389 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации» от 11 ноября 2008 года № 556-О-П [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ksrf.ru/ru/Decision/Pages/default.aspx>

² Відповідно до правової позиції Верховного Суду України неоднакове застосування одних і тих самих норм закону — це різне, відмінне, несхоже тлумачення, розуміння точного змісту (суті) норми закону // Узагальнення практики перегляду Верховним Судом України судових рішень у кримінальних справах із підстав, передбачених статтею 400¹² Кримінально-процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/26C6817865EC8A15C2257B7C004ADBFD](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/26C6817865EC8A15C2257B7C004ADBFD)

застосованої судами загальної юрисдикції у справі суб'єкта права на конституційне звернення, та отриманою у подальшому за таким зверненням офіційною інтерпретацією цієї самої норми, свідчитиме, крім іншого, про порушення відповідних прав та/чи свобод цього суб'єкта, виявлене внаслідок конституційного провадження. При цьому, будучи побудованими на основі загальновизнаних принципів міжнародного права, Конституція України та Конвенція 1950 року гарантують права і свободи людини, які є однаковими за своєю суттю. Спільною є й природа правового статусу та призначення Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України. Відповідно виконання рішень цих органів з метою відновлення порушених прав і свобод мало б відбуватися за однією і тією самою процедурою. Виходячи з подібних міркувань аналогічного висновку щодо необхідності застосування єдиного інституціонального механізму для виконання рішень органу конституційного контролю та Європейського суду з прав людини дійшов свого часу й Конституційний Суд Російської Федерації¹.

Таким чином, хоча й більш складні, але ґрунтовніші аналогії свідчать на користь перегляду саме Верховним Судом України на підставі інтерпретаційного акта Конституційного Суду України судового рішення, що набрало законної сили.

Додатковим аргументом на підтримку обрання такої процедури слугує й юридична природа рішень найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції. Відповідно до процесуального законодавства рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність до рішення Верховного Суду України (стаття 360-7 ЦПК України, стаття 244² КАС України, стаття 111²⁸ ГПК України, стаття 458 КПК України). Тому реалізація інтерпретаційного акта Конституційного Суду України за цією процедурою дозволила б використати юридичну природу постанови Верховного Суду України для оптимально ефективного приведення усієї правозастосовної практики у відповідність до правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції. При цьому відповідні рішення Верховного Суду України «цементували» б нормативну єдність правових норм з конституційно-правовими актами їх офіційної інтерпретації.

Отже, на нашу думку, виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України за процедурою перегляду судового рішення Верховним Судом України найбільше відповідає цілі забезпечення верховенства Основного Закону на всій території України.

¹ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации «По делу о проверке конституционности части второй статьи 392 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобами граждан А. А. Дорошка, А. Е. Кота и Е. Ю. Федотовой» от 26 февраля 2010 года № 4-П (абзац второй пункта 3.3 мотивировочной части) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ksrf.ru/ru/Decision/Pages/default.aspx>

Окремого дослідження потребує тема визначення меж такого перегляду та можливих варіантів його правових наслідків. Але первинним завданням ревізійного провадження на підставі інтерпретаційного акта Конституційного Суду України має бути перевірка компетентним судовим органом відповідності казуальної інтерпретації правової норми у рішенні суду загальної юрисдикції, що набрало законної сили, офіційній інтерпретації цієї самої норми, наданої за конституційним зверненням особи, спір щодо прав та обов'язків якої був розв'язаний цим рішенням. Інакше кажучи, основним питанням є встановлення юридично факту наявності чи відсутності помилки у праві.

У зв'язку з цим слід зазначити, що Європейський суд з прав людини, надаючи оцінку процедурі перегляду за нововиявленими обставинами, передбаченої цивільно-процесуальним законодавством Російської Федерації, зазначив, що вона схожа з подібними процедурами у правових системах багатьох держав-членів Ради Європи, та що така процедура сама по собі не суперечить принципу правової визначеності, передбаченому статтею 6 Конвенції 1950 року, у тих випадках, коли ця процедура використовується для виправлення судових помилок¹.

Вважаємо, що окреслена нами проблема виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України має бути вирішена законодавцем вже найближчим часом. Проте відповідно до частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» єдиний орган конституційної юрисдикції має право визначати порядок виконання своїх інтерпретаційних актів, тобто фактично може визначати механізм їхньої реалізації, вказавши на необхідність застосування тієї чи іншої процесуальної аналогії.

У разі вирішення цього питання у законодавчий спосіб доцільним, на нашу думку, є надання Конституційному Суду України широких повноважень з контролю за виконанням власних рішень. У цьому сенсі цікавим може бути досвід Республіки Боснія та Герцеговина, Конституційний Суд якої наділений такими повноваженнями².

На підставі викладеного слід зазначити, що механізм виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції потребує конкретного визначення та подальшого удосконалення з метою забезпечення реального та ефективного захисту конституційних прав і свобод особи та конституційного змісту правозастосовної практики в Україні.

¹ Pravednaya v. Russia, judgment of 18 November 2004, no. 69529/01, §§27-28// ECHR.

² Положеннями частин четвертої, п'ятої, шостої статті 74 Регламенту Конституційного Суду Республіки Боснія та Герцеговина встановлено: «4. Конституційний Суд у своєму рішенні може деталізувати спосіб та строк виконання цього рішення Конституційного Суду. 5. Протягом вказаного в частині четвертій цієї статті строку орган має виконати рішення Конституційного Суду та зобов'язаний надати інформацію щодо заходів, вжитих на виконання цього рішення Конституційного Суду, як вимагає рішення. 6. У випадку невиконання рішення, затримки у виконанні або у наданні Конституційному Суду інформації про вжиті заходи, Конституційний Суд виносить ухвалу, в якій встановлює, що його рішення не було виконано, та може визначити порядок (спосіб) виконання рішення. Ця ухвала направляє компетентному прокурору або іншому органу, який є компетентним виконувати це рішення, як визначено Судом» / (Переклад автора) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccbh.ba/eng/

Тулицкий А. Н. К вопросу исполнения интерпретационных актов Конституционного Суда Украины. В статье рассматривается проблема отсутствия механизма исполнения интерпретационных актов Конституционного Суда Украины судами общей юрисдикции, анализируются некоторые варианты её разрешения, а также изложены соответствующие предложения.

Ключевые слова: исполнение решений Конституционного Суда Украины, интерпретационные акты, конституционное обращение, неоднозначное/неодинаковое применение норм права, ошибка в праве, принцип правовой определенности, порядок исполнения интерпретационного акта Конституционного Суда Украины.

Tupytzkyi O. On execution of interpretation acts of the Constitutional Court of Ukraine. The article considers the issue of absence of the mechanism of execution of interpretation acts of the Constitutional Court of Ukraine by courts of general jurisdiction, analyses some variants of its solution and offers the respective proposals.

Key words: execution of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, interpretation acts, constitutional appeal, inconsistent application of norms of law, legal mistake, principle of legal certainty, order of execution of interpretation act of the Constitutional Court of Ukraine.

Доктрина відновлення дії попередньої редакції норм законів у діяльності Конституційного Суду України¹

С. Вдовіченко

суддя Конституційного Суду України

У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти застосування Конституційним Судом України юридичної техніки відновлення дії попередньої редакції норм закону внаслідок визнання неконституційними внесених до нього змін.

Ключові слова: Конституційний Суд України, дія законів у часі, засоби юридичної техніки виконання рішень конституційних судів, відновлення попередньої редакції закону Конституційним Судом України.

У Рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010² (далі — Рішення № 20-рп/2010) Конституційний Суд України (далі — КСУ, Суд) застосував юридичну техніку відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України від 28 червня 1996 року³, що були змінені, доповнені та вилучені Законом України № 2222–IV⁴. Цим Рішенням було встановлено, що таким чином забезпечуються стабільність конституційного ладу в Україні, гарантування конституційних прав і основоположних свобод людини, цілісність, непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави на всій території України.

Оскільки навколо Рішення № 20-рп/2010 і зараз точаться дискусії практиків та науковців, розглянемо детальніше деякі пов'язані з ним процедурні аспекти.

1. Відновлення дії попередньої редакції норм законів: доктринальні положення. Питання щодо такого засобу юридичної техніки, як відновлення дії попередньої редакції закону внаслідок визнання конституційним судом внесених

¹ Ця стаття є продовженням досліджень автора, пов'язаних з Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010. Див., наприклад : Вдовіченко С. Л. Відновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта внаслідок визнання Конституційним Судом України внесених до нього змін неконституційними / С. Л. Вдовіченко // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 2. — С. 73–81; Вдовіченко С. Л. Наступний конституційний контроль змін до Основного Закону України : перевірка часом / С. Л. Вдовіченко // Контроль за додержанням належної конституційної процедури. — К. : Алерта, 2011. — С. 20–31.

² Рішення КСУ від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України. — № 72/1. — 2010. — С. 7.

³ Конституція України від 28 червня 1996 року зі змінами і доповненнями (за станом на 19 вересня 2013 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

⁴ Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

до нього змін неконституційними, можна вважати недостатньо дослідженим як в українській, так і зарубіжній юридичній науці.

У теорії права дія права — це його фактичний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування. Реальна дія права пов'язана з чітким визначенням часових, суб'єктивних і територіальних меж. Оскільки право має формалізований вираз і закріплюється юридичними документами, то йдеться про дію нормативно-правових актів. Межі дії будь-якого нормативно-правового акта визначаються часом, простором і колом суб'єктів¹.

КСУ, розглядаючи справи, нерідко стикається з питаннями дії нормативно-правових актів (здебільшого законів) у часі, їх зворотною дією, відновленням їх попередньої редакції тощо². Відновлення дії положень закону внаслідок визнан-

¹ Див.: *Пушняк О. В.* Право і час: моногр. — Х.: ФІНН, 2009. — 176 с.; *Теньков С. О.* Дія закону у часі / С. О. Теньков // Вісник господарського судочинства. — 2002. — № 4. — С. 147–150; *Мазан Л. М.* Дія законів та інших нормативно-правових актів у часі в Стародавній Римській державі / Л. М. Мазан // Держава і право: зб. наук. праць: Юрид. і політ. науки. — К., 2011. — Вип. 52. — С. 60–65; *Ришелюк А. М.* Дія закону у просторі, часі та за колом осіб / А. М. Ришелюк // Законотворчість в Україні: навч. посіб. — К.: Інститут законодавства, 2013. — С. 72–97.

² Див., наприклад рішення Конституційного Суду України: від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 2; від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа про податки) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 2; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та конституційним зверненням громадянина Савчука Миколая Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483–III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 2; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянки Галкіної Зінаїди Григорівни щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» (справа про заборону розірвання договорів інвестування житлового будівництва) // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 2; від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 3.

Див. також наукові праці: *Тихий В.* Дія рішень Конституційного Суду України в часі / В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 52–55; *Савчак А.* Дія закону в часі: теорія та правові позиції Конституційного Суду України / А. Савчак // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 1. — С. 64–67.

ня конституційним судом неконституційними внесених до нього змін є новою темою для наукових дискусій не лише конституціоналістів, а й теоретиків, істориків, фахівців у галузі права, зокрема цивільного та адміністративного.

У загальній теорії права обґрунтовано твердження про існування трьох видів дії в часі нового нормативного акта на правовідносини, що тривають: пряма (негайна), зворотна (ретроактивна) і перспективна (майбутня, переживаюча, ультраактивна) дія. Пряма дія нормативно-правового акта означає, що його приписи поширюються на факти, які виникли після введення його в дію, тобто на «нові» факти. За зворотною дією акта його норми поширюються на факти, що виникли до набуття ним чинності («старі» факти), але вже з моменту їх виникнення, тобто відбувається перегляд, корекція попередніх рішень щодо таких фактів за новим нормативно-правовим актом. Переживаюча (ультраактивна) дія акта свідчить, що він поширюється тільки на «нові» факти, а стосовно фактів, які виникли до набуття ним чинності і не припинили свого існування, діє попередній нормативно-правовий акт. Пряму дію у часі мають усі нормативно-правові акти, а зворотну і переживаючу — лише окремі акти у випадках, спеціально передбачених законодавством (оскільки закон, як правило, не має зворотної та переживаючої дії)¹.

Зрозуміло, що відновлення попередньої редакції закону не можна ототожнювати з прямим видом дії в часі нормативно-правового акта. Чи є відновлення дії положень закону формою чи способом ретроактивної² або ультраактивної³ їх дії — це питання потребує всебічного наукового дослідження.

На наш погляд, відновлення дії положень закону внаслідок визнання конституційним судом неконституційними внесених до нього змін можна вважати особливим способом його ретроактивної дії. Хоча такій правовій техніці притаманні й риси ультраактивної дії закону в часі, оскільки положення закону, що втратили чинність у зв'язку зі змінами, через певний час (як у випадку з Конституцією України і Законом України № 2222–IV) знову набирають чинності, а норми-зміни втрачають чинність.

Як вважають деякі науковці, ультраактивність (переживання) старого закону (норми) означає, що нормативний акт, скасований новим актом, певною мірою продовжує діяти і після втрати ним юридичної сили. Але таке переживання, як і зворотна дія, — це виняток із загального правила негайної дії нормативного акта у часі⁴. Водночас деякі дослідники взагалі виокремлюють питання темпоральної

¹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр.енцикл. — Т. 2. — 1999. — С. 216.

² Ретроактивність дії законів вітчизняні науковці переважно досліджують у кримінальному праві. Див. наприклад : Мельниченко К. С. Зворотна дія в часі проміжного кримінального закону / К. С. Мельниченко // Розвиток української правової системи за роки незалежності : Тези доп. і наук. повідомл. студент. наук. конф. за підсумками н.-д. роботи 2004/2005 навч. р. — Х., 2005. — С. 125–126.

³ Див. наприклад : Малишев Б. В. Напрями дії нормативно-правового акта в часі : [Зворотна дія (ретроактивна форма) нормативно-правового акта; Негайна дія нормативно-правового акта; Ультраактивна форма дії нормативно-правового акта]; Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. / За заг. ред. Б. В. Малишева. — К. : Реферат, 2010. — С. 51–65.

⁴ Див. : Бахрах Д. Н. Действие правовой нормы во времени // Советское государство и право. — 1991. — № 2. — С. 13, 15.

дії приписів нормативного акта, що втратив чинність, у випадку поновлення його дії і не відносять його до жодного з видів дії у часі такого акта (ні до зворотної, ні до переживаючої)¹.

У будь-якому випадку, якщо КСУ не застосовував би у разі нагальності та процедурної можливості таку правову техніку, як відновлення дії попередньої редакції норм законів, його рішення про визнання неконституційними положень законів (змін) в окремих випадках призводили б до прогалин у законодавстві. Якщо ж після визнання КСУ неконституційними окремих положень закону законодавець оперативно не виконує відповідне рішення Суду та не заповнює прогалину, що утворилася в регулюванні суспільних правовідносин, то, очевидно, це може спричинити обмеження прав і свобод людини і громадянина (соціальних, політичних, економічних тощо).

Як свідчить практика діяльності конституційних судів, прийняття ними рішень щодо визнання нормативно-правових актів, їх окремих положень такими, що не відповідають конституції (є неконституційними), не завжди зумовлює позитивні наслідки в процесі подальшого регулювання певних суспільних відносин. Визнаючи закони або окремі законодавчі норми неконституційними, органи конституційної юрисдикції тим самим створюють прогалину в правовому регулюванні, оскільки неконституційні положення вилучаються з правової системи. Необхідність певного, інколи тривалого часу для заповнення законодавцем такої прогалини породжує ситуацію, коли суб'єкт правозастосування, який має невідкладно застосувати норму права (особливо в процесі захисту прав і свобод громадян), повинен використовувати аналогію права чи відкладати прийняття управлінського або судового рішення, що не завжди є позитивним².

2. Відновлення дії попередньої редакції норм законів у практиці КСУ.

Як уже зазначалося, у конституційному праві тема відновлення дії попередньої редакції закону у випадку визнання внесених до нього змін або доповнень неконституційними ще недостатньо досліджена. Найбільша дискусія з цього питання виникла після прийняття Рішення № 20-рп/2010³. Отже, певною мірою досліджуване питання стосується принципів конституційного контролю, а також пов'язане з дією правових норм у часі.

Одночасно з визнанням неконституційним Закону № 2222–IV КСУ відновив дію попередньої редакції положень Конституції України, змінених, доповнених або виключених цим законом. Така правова позиція Суду підтверджує його відпо-

¹ Пушняк О. В. Ультраактивна дія в часі нормативно-правових актів / О. В. Пушняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. праць. — Х., 2005. — Вип. 9. — С. 158.

² Так, наприклад, після Рішення КСУ від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами», яким було змінено підвідомчість справ з питань соціальних виплат, виникла ситуація, за якої суди загальної юрисдикції зупиняли провадження у справах до врегулювання окремих процесуальних питань на законодавчому рівні.

³ Як відомо, спираючись на відповідні положення Конституції України, КСУ визнав Закон України № 2222–IV неконституційним у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду і прийняття.

відальне ставлення до своїх обов'язків і сприяє забезпеченню стабільності конституційного ладу в країні, гарантуванню невід'ємних конституційних прав людини і основоположних свобод, цілісності, непорушності безперервності дії Конституції України, її верховенства як Основного Закону держави на всій території України.

Як свідчить конституційна практика, така правова техніка може бути застосована КСУ не в кожному конкретному випадку, а лише у разі, якщо закон (його окремі положення) має попередню редакцію, а також якщо ця попередня редакція положень закону не має ознак неконституційності. Адже КСУ, перевіряючи конституційність законодавчих змін (чинних), не повноважний перевіряти попередню редакцію відповідних положень на предмет неконституційності, оскільки на момент такої перевірки (конституційного провадження) вони є нечинними. Відповідно до правової позиції Суду, викладеної у Рішенні від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, його юрисдикція поширюється лише на чинні нормативно-правові акти (пункт 5 мотивувальної частини), а питання щодо конституційності нечинного правового акта йому непідвідомче.

Тобто КСУ, згідно зі згаданою правовою позицією, може вважати конституційною попередню редакцію закону фактично лише за внутрішнім переконанням його суддів, без акцентування на цьому в рішенні Суду, або ж вважати таку попередню редакцію неконституційною і в такому разі не відновлювати її дію та відповідно чинність¹.

Аналіз діяльності КСУ та конституційних судів зарубіжних країн свідчить про існування різних засобів юридичної техніки, що використовуються ними для уникнення прогалин у праві, які можуть виникнути у разі прийняття ними рішення про визнання закону або іншого правового акта (його окремого положення) таким, що суперечить конституції держави².

Зважаючи на те, що обмін досвідом та сприйняття практики зарубіжних країн щодо функціонування механізмів виконання рішень органів судового конституційного контролю є завжди корисним, оскільки це дозволяє виявити як позитивні, так і негативні тенденції на цій стадії конституційного судочинства, зупинимося детальніше на деяких засобах виконання рішень конституційних судів у аспекті уникнення законодавчих прогалин.

У зарубіжних країнах існують різні механізми виконання рішень конституційних судів (Австрія, Болгарія, Латвія, Литва, ФРН), коли задля уникнення правових прогалин, що можуть виникнути внаслідок прийнятих ними рішень про неконституційність окремих положень законодавства, застосовуються такі правові засоби, як:

— відтермінування офіційного опублікування рішення (Білорусь, Литва, Польща);

¹ Про співвідношення правових категорій «чинність» і «дія» нормативно-правового акта див., наприклад : Шуліма А. О. «Чинність» та «дія» закону : розмежування понять / А. О. Шуліма // Держава і право : зб. наук. пр. : Юрид. і політ. науки. — К., 2011. — Вип. 51. — С. 60–70; Теплюк М. Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства» Г. Кельзена / М. Теплюк // Юридична Україна. — 2012. — № 3. — С. 4–8.

² Форум : Исполнение решений конституционных судов // Конституционное право : Восточноевропейское обозрение. — № 3 (40). — 2002. — С. 40–76.

— встановлення рішенням пізнішої дати набрання ним законної сили (Вірменія, Естонія, Туреччина, Чеська Республіка);

— констатація конституційним судом того факту, що оспорюваний правовий акт тимчасово відповідає конституції, та вказівка про те, що цей акт суперечитиме конституції, якщо не буде замінений новим законом до визначеного терміну (Латвія, Словенія, Хорватія, Угорщина);

— визнання правового акта таким, що суперечить конституції внаслідок законодавчого упущення, без виключення його з правової системи, або оголошення акта недійсним (Естонія, Іспанія, Німеччина, Хорватія) тощо¹.

В Україні є неможливим застосування будь-якого з перелічених механізмів виконання рішень зарубіжними конституційними судами. Тому залишається лише один спосіб виконання рішення КСУ: відновлення раніше діючого правового акта або його положення (Австрія, Болгарія, Латвія, Литва, Німеччина), що фактично впливає з припису частини другої статті 152 Конституції України, яким чітко встановлено момент припинення дії законів, інших правових актів або їх окремих положень, визнаних КСУ неконституційними: з дня прийняття Судом рішення про їх неконституційність.

Вища юридична сила рішень КСУ, в яких формулюються правові висновки (правові позиції) внаслідок інтерпретації Судом конституційних положень, дозволяє йому заповнювати прогалини і розв'язувати колізії в законодавстві, а отже, бути певною мірою і «позитивним» законодавцем. Однак, ухвалюючи рішення, Суд не встановлює норм права, що не властиво його призначенню і повноваженням, а лише «звільняє» систему законодавства від актів, що суперечать Конституції України.

У пункті 2 мотивувальної частини Рішення від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99² КСУ виклав дуже важливу, на наш погляд, правову позицію: «В регулюванні суспільних відносин застосовуються різні способи дії в часі нормативно-правових актів. Перехід від однієї форми регулювання суспільних відносин до іншої може здійснюватися, зокрема, негайно (безпосередня дія), шляхом перехідного періоду (ультраактивна форма) і шляхом зворотної дії (ретроактивна форма)». Ця правова позиція Суду відіграла значну роль при розгляді деяких інших справ.

Так, у практиці КСУ є чимало рішень, в яких він визнавав неконституційними окремі положення законів про Державний бюджет України, що тимчасово (на бюджетний рік) призупиняли дію (виконання) деяких соціальних законів³.

¹ Т. Бирмонтієне, Э. Ярашюнас, Э. Спруогіс. Генеральный доклад XIV Конгресса Конференции европейских конституционных судов (Вильнюс, 3–6 июня 2008 года) // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. — Вып. 2(40)–3(41) 2008. — С. 208–218.

² Рішення КСУ у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 7. — Ст. 255.

³ Див. : наприклад, рішення КСУ : у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 44, 47, 78, 80 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» та конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 78 Закону України

Юридично Суд таким чином відновлював дію цих соціальних законів, навіть не вдаючись до формулювання правових позицій з цього приводу, тобто таке відновлення малося на увазі автоматично.

Ще одним прикладом поновлення порушених прав і свобод громадян може слугувати Рішення від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, в якому КСУ, визнавши неконституційними статтю 14¹, частину шосту статті 258 Кодексу України про адміністративні правопорушення, фактично відновив попередній стан правового регулювання притягнення осіб до адміністративної відповідальності, зокрема (тимчасово) змінив процедуру застосування заходів впливу до порушників у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Керуючись частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»¹, КСУ рекомендував Верховній Раді України привести порядок притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху у відповідність до цього Рішення².

Отже, розглядаючи справу щодо Закону № 2222-IV, КСУ був юридично і фактично зобов'язаний не допустити правового вакууму, що міг утворитися внаслідок визнання цього Закону неконституційним. Оскільки такі зміни стосувалися значної кількості конституційних норм, це могло б призвести до порушення цілісності Основного Закону України і фактично Суд міг залишити країну без Конституції. Зазначена обставина вплинула на Рішення КСУ, який, спираючись на теорію і практику застосування принципу ретроактивної дії правових актів, поновив дію попередньої редакції Основного Закону України від 28 червня 1996 року.

У справі про неконституційність Закону № 2222-IV Суд вирішив, що з огляду на доктрину відновлення дії законів внаслідок визнання неконституційними положень про їх скасування, в тому числі тимчасове, залишати у Рішенні відкритим питання про відновлення дії Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року є дещо ризикованим. Тому КСУ у цьому Рішенні прямо закріпив правову позицію про те, що визнання неконституційним Закону № 2222-IV у зв'язку з порушенням процедури його розгляду і прийняття дає Суду підстави для відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, що були змінені, доповнені чи вилучені Законом № 2222-IV.

«Про Державний бюджет України на 2004 рік» (справа про зупинення дії або обмеження пільг, компенсацій і гарантій) від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004 // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6; у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян) від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 4.

¹ Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

² Рішення КСУ від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 1.

Таким чином, КСУ, на наш погляд, у цьому Рішенні втілює творчий і конструктивний підхід до його виконання і фактично збагатив доктрину ретроактивної дії нормативно-правового акта новим принципом: якщо положення акта, що прийняті на заміну або доповнення цього акта, визнані неконституційними, то в такому разі задля уникнення правового вакууму мають діяти первинні положення цього акта (за умови, що вони є конституційними). Така судова творчість КСУ відображає розвиток сучасних загальних принципів права і принципів конституційного судочинства, зокрема верховенства права, належної конституційної процедури тощо. Власне, збагативши принцип ретроактивної дії правових актів у розумінні змін конституційного тексту, КСУ розширив межі його дії. Автор цієї статті вважає, що для Суду це був єдиний правильний вибір у ситуації, що склалася.

На думку деяких учених, зробивши висновок про «відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, що були змінені, доповнені і вилучені Законом № 2222–IV», КСУ здійснив конституційний перегляд існуючого устрою публічної влади і перейняв на себе повноваження законодавчої влади в державі¹.

Очевидно, що це не так хоча б тому, що в цьому Рішенні КСУ не вийшов за межі своїх повноважень. Адже контроль за процедурою внесення змін в Основний Закон України — це така сама частина його роботи, як і контроль за матеріальним вмістом будь-якого проекту закону про внесення змін до Конституції України. Не випадково однією із законних підстав для визнання правових актів неконституційними є «порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, прийняття або набрання ними чинності» (стаття 15 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Важливою гарантією відповідності правових норм вимогам Конституції України є чітко закріплена процедура їх прийняття і набрання ними чинності. За одним із популярних у політиці тверджень, демократія — це невизначені результати діяльності за умови дотримання передбаченої процедури. Даний тезис є аксіомою в конституційній і політичній доктринах. Отже, належною процедурою є та, що забезпечує об'єктивно необхідні час і умови для інтелектуального аналізу й об'єктивної оцінки обставин, а також — для прийняття рішень з боку уповноважених на внесення змін у правові акти суб'єктів владних повноважень тощо.

Конституційна процедура є чимось більшим, ніж просто технічний процес підготовки якісних юридичних документів. Порушення правил належної процедури (законодавчої техніки) у конституційному праві може призводити до значної моральної і матеріальної шкоди правам громадян та діяльності органів публічної влади. Тому контроль за такою процедурою є обов'язком судів та інших органів влади.

Висновки. Викладене дозволяє дійти висновку, що доктрина відновлення дії попередньої редакції законів у разі процедурної можливості повинна застосовуватися у практиці КСУ. Адже Суд при розгляді кожної справи щодо конституційності положень закону повинен аналізувати і оцінювати наслідки свого рішення (особливо в частині забезпечення прав і свобод людини) та у разі загрози виник-

¹ Див., наприклад: Друзенко Г. КСУ : на шляху до інституційного суїциду // Дзеркало тижня. — № 41. — 6 листопада 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dt.ua/LAW/ksu_na_shlyahu_do_institutsynogo_suyitsidu-61400.html

нення прогалини у законодавчому регулюванні відновлювати дію попередньої редакції норм відповідного закону, якщо це процедурно можливо.

Ця тема є актуальною для подальших наукових досліджень у галузі конституційного права. Питання відновлення дії попередньої редакції законів КСУ потребує глибшого дослідження в частині передумов і меж застосування такої юридичної техніки, оцінки на предмет конституційності відновлюваної редакції законів, співвідношення правових категорій відновлення «дії» і «чинності» тощо.

Не виключаємо, що наявність ґрунтовних наукових досліджень з цієї тематики, а також практична необхідність можуть зумовити внесення відповідних змін до Закону України «Про Конституційний Суд України»¹.

Вдовиченко С. Л. Доктрина возобновления действия предыдущей редакции норм законов в деятельности Конституционного Суда Украины. В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты применения Конституционным Судом Украины юридической техники возобновления ранее действующей редакции норм закона в результате признания неконституционными внесенных в него изменений.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, действие законов во времени, способы юридической техники исполнения решений конституционных судов, возобновление предыдущей редакции закона Конституционным Судом Украины.

Vdovichenko S. The doctrine of renewal of the earlier wording of a law in the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine. The article deals with theoretical and practical aspects of applying by the Constitutional Court of Ukraine of the legal technique of reinforcement of a law in the previous wording as a result of recognition of the further amendments to be unconstitutional.

Key words: the Constitutional Court of Ukraine, the effect of law in time, means of legal technique of execution of the decisions of the constitutional courts, renewal of the earlier wording of a law by the Constitutional Court of Ukraine.

---

¹ Так, наприклад, законопроектна пропозиція про те, що «з моменту втрати чинності неконституційними актами чи їх окремими положеннями, якими було внесено зміни до діючих актів, відновлюється дія відповідних попередніх редакцій», міститься в проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» (щодо вдосконалення механізму виконання рішень та висновків) (реєстр. № 2724 від 4 квітня 2013 року).

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

СЕРПЕНЬ

27 серпня – заступник Голови Конституційного Суду України Ю. Баулін
1 вересня взяв участь у міжнародній науково-практичній конференції «Конституція – основа стратегії розвитку суспільства та держави» з нагоди Дня Конституції Республіки Казахстан (м. Астана)

ВЕРЕСЕНЬ

4–7 вересня судді Конституційного Суду України М. Гультай та М. Колос взяли участь у міжнародній конференції «Сучасні тенденції в конституційному правосудді: співвідношення між національним та міжнародним правом» з нагоди 20-річчя Конституційного Суду Литовської Республіки (м. Вільнюс)

25–27 вересня суддя Конституційного Суду України М. Запорожець взяв участь у міжнародній конференції «Юрисдикція конституційного суду: межі та можливості розширення», організований Конституційним Судом Латвійської Республіки (м. Рига)

28 вересня – делегація Конституційного Суду України на чолі із заступником Голови Конституційного Суду України Ю. Бауліним у складі суддів Конституційного Суду України М. Маркуш та П. Стецюка здійснила візит до Конституційного Суду Республіки Болгарія в рамках Меморандуму про розвиток співробітництва Конституційного Суду України та Конституційного Суду Республіки Болгарія (м. Софія)

АКТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відзначення державними нагородами України з нагоди річниці підтвердження всеукраїнським референдумом Акта проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року

Витяг

За значний особистий внесок у соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю постановляю:

Присвоїти почесні звання

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ЕКОНОМІСТ УКРАЇНИ»

ОСНИЦЬКІЙ

Наталії Анатоліївні – завідувачеві Відділу Секретаріату Конституційного Суду України

Президент України
30 листопада 2013 року
№ 655/2013

В. ЯНУКОВИЧ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня працівників суду

Витяг

За значний особистий внесок у розбудову правової держави, розвиток вітчизняної судової системи, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм постановляю:

Присвоїти почесне звання

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ»

ГРУШЕВІЙ

Тетяні Іванівні – науковому консультантові судді Конституційного Суду України

Президент України
13 грудня 2013 року
№ 681/2013

В. ЯНУКОВИЧ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Витяг

м. Київ

№ 1549 від 30 липня 2013 року

За зразкове виконання службових обов'язків, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм нагородити:

Грамотою Верховної Ради України

ПОГРЕБНЯК

Ольгу Валеріївну – головного консультанта Секретаріату Конституційного Суду України

Голова Верховної Ради України

В. РИБАК

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

У листопаді своє 65-річчя відсвяткував заступник Голови Конституційного Суду України, заслужений юрист України **ВИНОКУРОВ Сергій Маркіянович**.

Виходець із родини інтелігентів, Винокуров С. М. присвятив понад 40 років життя роботі в органах прокуратури та судових органах, зміцненню законності й правопорядку і став одним із провідних фахівців-правознавців у нашій державі, заслужено здобувши авторитет і повагу вітчизняних та закордонних колег.

Непростим і тернистим був його трудовий шлях: від слідчого районної прокуратури, а згодом старшого слідчого прокуратури міста Києва, прокурора одного з найбільших районів столиці — до першого заступника Генерального прокурора України. Для багатьох поколінь працівників прокуратури, юристів Сергій Винокуров був і є наставником, прикладом відданого служіння обраній справі, дотримання високих моральних принципів, взірцем добропорядності та інтелігентності.

Під його керівництвом, згідно з міжнародними стандартами, визначено основні напрями реформування органів прокуратури, внесено пропозиції щодо зміни їх конституційного статусу. За безпосередньої участі Винокурова С. М. з метою удосконалення форм і методів організації діяльності правоохоронних і судових органів оновлено відомчу нормативну базу, підготовлено й прийнято низку кодексів і законів України.

Сергій Маркіянович є одним із засновників Національної академії прокуратури України — вищого навчального закладу, імідж якого в державі та на міжнародному рівні постійно зростає.

Свідченням високої оцінки особистих і професійних якостей та здобутків Сергія Маркіяновича Винокурова стало його призначення Президентом України на посаду судді Конституційного Суду України — єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, покликаного забезпечувати верховенство Основного Закону України на всій території держави. Тож колектив Конституційного Суду України поповнився талановитим керівником і висококваліфікованим фахівцем, одним із найбільш авторитетних, досвідчених представників правової еліти України.

Працюючи в Конституційному Суді України, Винокуров С. М. зумів вдало поєднувати виконання обов'язків заступника Голови Конституційного Суду України, члена постійної комісії Суду та судді-доповідача у справах за конституційними поданнями і конституційними зверненнями.

Як заступник Голови Конституційного Суду України він на професійному рівні вирішує питання, що стосуються діяльності Суду, а також компетентно підходить до розв'язання проблем, що виникають у роботі структурних підрозділів.

Нещодавно Президент України призначив Сергія Маркіяновича Винокурова членом Вищої ради юстиції — колегіального, незалежного органу, основним

завданням якого є формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі. Довірити вирішення таких важливих питань можна тільки відповідальній людині, яка зарекомендувала себе як професіонал і сильна особистість, котра своїм життєвим досвідом довела право безпосередньо впливати на формування й роботу судової гілки влади.

Винокуров С. М. завжди був прихильником утвердження в державі конституційного ладу, основними засадами якого є демократичний, правовий, соціально спрямований характер діяльності держави, визнання, реальне забезпечення та захист прав, свобод і законних інтересів кожної людини.

Підготовлені ним кадри — це кваліфіковані працівники у галузі права, які успішно працюють у різних установах та організаціях, обіймають відповідальні посади в органах державної влади.

Його відданість справі сприяє утвердженню принципів верховенства права та піднесенню міжнародного авторитету України. Добре знаний юридичною спільнотою нашої держави і багатьох країн світу, Винокуров С. М. достойно представляє Україну на чолі правових делегацій на міжнародних форумах.

Самовіддана праця ювіляра дістала високу оцінку керівництва вищих органів державної влади. За вагомий внесок у справу зміцнення законності та правопорядку в державі йому присвоєно класний чин державного радника юстиції 1 класу, почесне звання «Заслужений юрист України», нагороджено орденами «За заслуги» II і III ступенів, відзнаками Президента України, Верховної Ради України, Конституційного Суду України, нагрудним знаком «Почесний працівник прокуратури України», іншими відомчими відзнаками.

Шановний Сергію Маркіяновичу, з нагоди Вашого 65-річчя від імені суддів Конституційного Суду України, працівників Секретаріату Суду, членів Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» та служби судді прийміть найщиріші вітання та побажання наснаги й успіхів у всіх особистих і професійних справах!

Бажаємо Вам щастя, добра і злагоди, родинного затишку, міцного здоров'я, благополуччя, невичерпної енергії та плідної праці на благо нашої держави і народу України.

У листопаді свій 65-річний ювілей відзначив **ІВАЩЕНКО Володимир Іванович** — суддя Конституційного Суду України у відставці, заслужений юрист України.

Життєвий шлях Володимира Івановича є прикладом наполегливості, стійкості, працелюбства. Школою гартування таких рис характеру стало Київське суворовське училище, в якому він навчався з десятирічного віку. Проте своє майбутнє він не пов'язав з військовою справою. Володимир Іванович обрав Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, закінчивши факультет міжнародних відносин і міжнародного права, а пізніше навчався на спеціальному факультеті при Московському фінансовому інституті.

З 1978 року Іващенко В. І. працював в Українському республіканському відділенні Всесоюзного агентства з авторських прав, Представництві Ін'юркології Української РСР, Українському госпрозрахунковому зовнішньоторговому об'єднанні при Раді Міністрів УРСР, Юридичному відділі Управління справами Ради Міністрів УРСР.

1991–2000 роки Володимир Іванович присвятив роботі у Кабінеті Міністрів України, де пройшов шлях від заступника завідувача Юридичного відділу до заступника Міністра Кабінету Міністрів України. Очолював Управління з питань зв'язків з правоохоронними органами, був заступником керівника Головного державно-правового управління Адміністрації Президента України. Займався законотворчою роботою — брав участь у розробці законів України «Про підприємництво», «Про банки і банківську діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про міжнародні договори України», «Про Кабінет Міністрів України», Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», Митного кодексу України та інших.

У березні 2001 року Володимира Івановича Іващенко як високопрофесійного фахівця Президент України призначив суддею Конституційного Суду України.

За багаторічну сумлінну працю його нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня, Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України.

Шановний Володимире Івановичу, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду, члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас із ювілеєм і зичать здоров'я, довголіття, здійснення творчих задумів, наснаги для нових життєвих перемог. Нехай щастить Вам на всіх перехрестях долі.

У грудні 60-річний ювілей відсвяткував суддя Конституційного Суду України **КОЛОС Михайло Іванович** — кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України.

Після закінчення в 1981 році юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка Михайло Іванович Колос розпочав трудовий шлях з роботи в органах прокуратури УРСР. Працював помічником, старшим помічником прокурора м. Шепетівки, прокурором відділу загального нагляду обласної прокуратури та прокурором прокуратури з нагляду за дотриманням законодавства у виправно-трудових установах Хмельницької області. В 1988 році Михайло Іванович став членом Хмельницької обласної колегії адвокатів і понад 15 років свого життя присвятив захисту прав і свобод людини.

Важливою складовою життя ювіляра є наукова діяльність, якій він натхненно віддає майже весь вільний час. У 1993 році М. І. Колос захистив кандидатську дисертацію, в якій досліджував проблеми правового регулювання карально-виховного впливу на засуджених у виправно-трудових колоніях. У 2002 році рішенням Атестаційної комісії Міністерства освіти і науки України йому було присвоєно вчене звання доцента.

Водночас зі здобуттям незалежності Українською державою розпочався процес відродження одного з найстаріших вищих закладів освіти в Україні — Національного університету «Острозька академія». Михайло Іванович з травня 1996 року став працювати доцентом, завідувачем кафедри спеціальних юридичних дисциплін правничого факультету, біля витоків формування якого він стояв. Не полишає ювіляр науково-педагогічної діяльності в університеті і зараз, викладаючи студентам Загальну частину кримінального права України та здійснюючи підготовку майбутніх науковців.

За роки науково-педагогічної діяльності Михайло Іванович збагатив скарбницю вітчизняної юридичної науки багатьма публікаціями, серед яких: п'ятий том «Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку» наукового видання «Правова доктрина України» (у співавт., 2013); двотомник «Кримінальне право в Україні (X — початок XXI століття)» (2011); навчальний посібник «Кримінальне право України. Загальна частина» (2007), рекомендований Міністерством освіти і науки України для студентів вищих навчальних закладів; низка статей з питань дослідження кримінального права та процесу, кримінально-виконавчого права, теорії держави і права.

Знають Михайла Івановича Колоса і як громадського діяча. З 1992 року його тричі обирали членом Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Хмельниччини. У 1999–2002 роках він — член Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України. За багаторічну наполегливу працю в органах адвокатського самоврядування нагороджений подякою Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури. Протягом 2005–2006 років М. І. Колос очолював Всеукраїнське громадське об'єднання захисту конституційних прав і свобод громадян України «Правозахист».

Колеги, друзі та рідні поважають Михайла Івановича за його любов до Батьківщини, високий професіоналізм, толерантність і справедливість у стосунках з людьми. Крім того, ювіляр є прикладом невичерпної енергії та працездатності, адже його життєве кредо — «Терпіння і труд все перетруть».

Шановний Михайле Івановичу, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду та члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас зі знаменною у Вашому житті датою та бажають міцного здоров'я, добробуту, впевненості у власних силах і наснаги на високі, благородні діяння на славу Українського народу!

ПІДСУМКИ конкурсу на кращу наукову статтю

У рамках Всеукраїнського тижня права Конституційний Суд України провів конкурс на кращу наукову статтю з конституційно-правової тематики, пов'язаної із захистом прав і свобод людини і громадянина в Україні.

За результатами розгляду конкурсної комісії переможцем визначений **Іван Петрів** — аспірант кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» (стаття на тему: «Конституційний Суд України в механізмі захисту прав людини»).

Друге місце посів **Богдан Прокопенко** — аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (стаття на тему: «Конституційно-правові особливості добору кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення прав і свобод людини і громадянина»).

Нагородження переможців конкурсу дипломами та пам'ятними подарунками відбулося у Конституційному Суді України.

Відзначаючи зацікавленість молодих авторів проблемами, пов'язаними із забезпеченням в Україні прав і свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України висловлює подяку учасникам конкурсу, чії статті були відібрані до заключного туру:

Володимиру Градовому — помічнику судді апеляційного суду Чернівецької області,

Олександру Духневичу — помічнику судді Дніпропетровського окружного адміністративного суду, здобувачу кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

Тетяні Азаренко — пошукачу, викладачу кафедри публічного права Міжнародного Соломонового університету,

Геннадію Блохіну — студенту 5 курсу Інституту права ім. Володимира Сташиса Класичного приватного університету,

Ользі Швед — здобувачу кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ,

Богдану Стахурі — здобувачу кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ,

Лілії Малярчук — докторанту кафедри конституційного права Ягеллонського університету,

Анжелі Левенець — викладачу кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Пігнаста
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець
Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17-21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-18
E-mail: peredplata@inyure.kiev.ua
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:
Пазенко О. С.,
Горбаченко О. В.,
Тюфякіна О. В.,
Михайленко Т. Р.

Підписано до друку 23.12.2013.
Формат 70 x 100 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,1. Обл. вид.-арк. 8,4.
Зам. № 13-1093.
Наклад 540.
Ціна договірна.

Віддруковано у **ПАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4404 від 31.08.2012 р.